Alskog kyrka

Karaktärisering 2023

Svenska kyrkan
VISBY STIFT

Gotlands Museum

Dnr: 2019-17
Dnr Visby stift: SS 2019-0010

Handläggare: Eva Selin, Jakob Lindblad. Arkeologi: Johan Norderäng, Per Widerström.
Fotograf: Jakob Lindblad (JL), Eva Selin (ES). Övriga fotografier anger fotograf vid bilden.
Spridningstillstånd för flygbilder, Lantmäteriet nr LM2025/160161.

© Gotlands Museum
Strandgatan 14
621 56 Visby

© Visby stift
Norra Kyrkogatan 3
621 55 Visby

Innehåll

Inledning 4
Bakgrund 4
Syfte 4
Metod 4
Visby stifts kyrkor 5
Omgivningar 7
Alskog socken 7
Kyrkomiljön 7
Kyrkogården 8
Kyrkogårdens huvuddrag 8
Historik 10
Nulägesbeskrivning 14
Kyrkobyggnaden 27
Kyrkans huvuddrag 27
Byggnadshistorik 32
Nulägesbeskrivning 38
Restaureringar 114
Arkeologi 121
Arkeologiska undersökningar 122
Fornlämningar 122
Värdering 123
Allmänt 123
Bruksvärden 125
Kyrkobyggnaden 125
Kyrkans inventarier 126
Kyrkogården 126
Händelselista Alskog kyrka 127
Lagskydd 132
Källor och litteratur 134
Otryckta källor 134
Tryckta källor 134
Kartor 134

Inledning

Bakgrund

Projektet *Karaktärisering av kyrkomiljöer* utförs av Gotlands Museum på uppdrag av Visby stift. Det bekostas delvis med kyrkoantikvarisk ersättning och påbörjades under år 2014 med en förstudie. Projektet har indelats i etapper och sista etappen beräknas vara klar vid utgången av år 2024**.**

Syfte

Syftet med projektet är att beskriva kyrkobyggnad, kyrkogård, kyrkotomt, inredning och inventarier samt deras kulturhistoriska värden på ett sätt som väcker, tillgodoser eller ökar församlingars och allmänhetens intresse.

Målsättningen är att rapporterna ska kunna användas i förvaltningen av de kulturhistoriska värdena, i handläggningsprocessen för kyrkoantikvarisk ersättning samt vid tillståndsprövning mot Kulturmiljölagen. Ett uppdaterat och fördjupat kunskapsunderlag om kyrkomiljöerna ger förutsättningar för hänsynstagande till kulturvärden, exempelvis vid långsiktig planering kring kyrkomiljöerna och under förvaltningen av dem men även i samband med förändring av kyrkorna. Arbetet omfattar de kyrkomiljöer som har det högre lagskyddet enligt Kulturmiljölagen, det vill säga omfattas av tillståndsprövning enligt kap. 4, § 3-4.

Metod

Beskrivning av kyrkomiljöerna har tagit en utgångspunkt i de vård- och underhållsplaner som togs fram av arkitekt Jan Utas 2003-2011. En stor vikt har sedan lagts vid projektets egna fältstudier på plats. Denna egensyn har haft som målsättning att notera helhetskaraktären i kyrkomiljöerna, samt spår av förändringar som har gjorts och observation av kulturhistoriska avtryck från olika tider. En viktig del av fältarbetet har varit att kunna relatera de uppgifter som finns dokumenterade om kyrkorna. Beskrivningarna bygger vidare på analyser och datasamlingar kring kyrkorna i tillgänglig litteratur samt i viss mån på egna arkivstudier. Arkiven avser främst Gotlands Museums arkiv, samt Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA) i den utsträckning som varit möjlig.

I beskrivningarna har en betoning legat på att lägga fram ett bildmaterial. Bilderna avser att likt en modell åskådliggöra kyrkomiljön ur ett rumsligt perspektiv där vissa specifika detaljer lyfts fram. Bildtexter leder vanligen in betraktaren i vad bilden förmedlar. Huvuddelen av illustrationerna utgörs av projektets egna foton från fältarbetet. Dessa kompletteras vad gäller inredning och inventarier av bilder ur Inventarieinventeringen från 1997-2010. Visby stift har tillhandahållit nytagna bilder ur luftperspektiv, tagna med drönare, samt bildsamlingar från arbetet med vård- och underhållsplanerna. Uppmätningar har hämtats ur verket Sveriges Kyrkor. Konsthistoriskt inventarium. Äldre illustrationer kommer främst från ATA (via bilddatabasen Kulturmiljöbild) samt Gotlands Museum, dels från bildarkivet (via Collective Access), dels i några fall från ännu ej arkiverade bilder från byggnadsvårdsverksamhet ca 2000-2020. Äldre teckningar kommer från Uppsala universitetsbibliotek (via Alvin) eller andra samlingar. En särskild sammanställning har också gjorts av arkeologiska utgrävningar och fynd i kyrkor och på kyrkogårdar. Materialet bygger främst på Riksantikvarieämbetets fornminnesregister samt rapporter i Gotlands Museums arkiv.

Vid värderingen av kyrkomiljöerna har hänsyn tagits till Svenska kyrkans modell för identifiering av kulturvärden. De gotländska kyrkorna förenas av drag som samtidigt i hög grad särskiljer dem från många av landets övriga kyrkor med motsvarande roll som sockenkyrka. Vid såväl analysen som värderingen har en strävan varit att lyfta fram kyrkomiljöerna utifrån frågor som inte bara är relevanta ur ett gotländskt sammanhang utan även i förhållande till kyrkomiljöer i landet i stort. Frågeställningarna har främst rört sig kring ett för historiska kyrkomiljöer etablerat antikvariskt förhållningssätt med inriktning mot konst- och kulturhistoriska och byggnadsarkeologiska perspektiv och mot upplevelsevärden med arkitektoniska, konstnärliga och historiska inriktningar. Hänsyn till teologiska, kyrkohistoriska, personhistoriska och socialhistoriska perspektiv på kyrkorummet finns med i bakgrunden.

En strävan har varit att finna bra arbetsmetoder för att lyfta fram bruks- och upplevelsevärden på ett tydligare sätt än i tidigare tillämpade modeller från andra stift. Det har skett genom att frågeformulär placerats ut i vissa av kyrkorna där besökare kunnat svara på hur de upplever och använder kyrkomiljön. Intervjuer har även gjorts med företrädare för pastorat och församling.

Visby stifts kyrkor

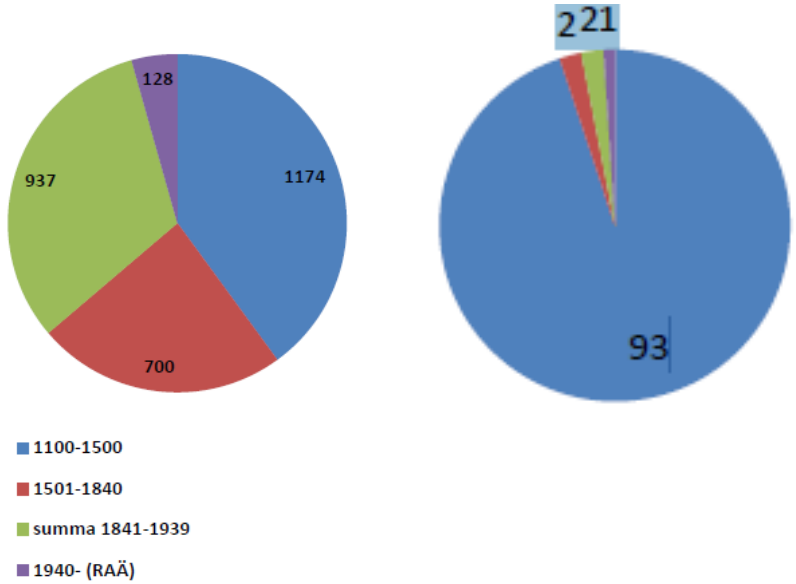
Inom Visby stift finns, förutom domkyrkan, 91 medeltida sockenkyrkor som är i bruk och tillhör Svenska kyrkan. Därtill finns ett par mindre och yngre kyrkobyggnader, såsom Hallshuk och Gnisvärd kapell, byggda som fiskarkapell, den som metodistkapell byggda Hamnkyrkan i Klinte och den moderna Visborgskyrkan, byggd som distriktskyrka i Visbys yttre stadsdelar.

Alla Visby stifts medeltida kyrkobyggnader är uppförda och ombyggda under en kort och intensiv byggnadsperiod som varade från 1100-talet fram till omkring 1350. Detta möjliggjordes av den omfattande handel Gotland haft under flera hundra år i Östersjöregionen. Efter 1350 skedde en kraftig nedgång i den gotländska ekonomin vilket ledde till att kyrkobyggandet helt avstannade på landsbygden och i Visby under 1400-talet. En ekonomisk nedgångsperiod och reformationstidens reduktion av kyrkans tillgångar under 1500-talet gjorde att flera kyrkor i Visby och tre sockenkyrkor på landsbygden och några kapell övergavs, i dag ruiner, flitigt använda för friluftsgudstjänster.

Efter en viss ekonomisk återhämtning under 1600-talet gjordes insatser för kyrkobyggandet. Tak och tornhuvar sågs över, inredningen förnyades och några fiskelägen försågs med kapell. 1800-talet, som på fastlandet innebar att små medeltida kyrkor revs och ersattes av större, begränsades på Gotland till några ombyggnader samt att många kyrkor fick sakristia och större fönster. Under 1800-talets slut och början av 1900-talet drog en ny våg av kyrkobyggande över ön för frikyrkliga församlingar eller inomkyrkliga föreningar, antingen byggda som små missionshus i trä och med vissa kyrkliga drag, merparten sålda och ombyggda till andra ändamål, eller också som stora murade kyrkor inne i Visby. Det kom att dröja fram till omkring 1960 innan några nya kyrkor byggdes i Svenska kyrkans regi på Gotland. På 1980-talet och senare tillkom kyrkor för andra samfund, som den första katolska kyrkan efter medeltiden och nya frikyrkor.

De gotländska medeltida kyrkorna har som helhet förändrats ytterst lite sedan medeltiden. I huvudsak är det interiören som förändrats. Under 1600-talet tillkom predikstolar, fast bänkinredning som ännu ofta är bevarad, altaruppsatser i sandsten eller trä, allt i senrenässans eller barockstil. Under 1700-talet insattes nummertavlor och inte sällan en vägg för att avbalka kyrkans västra del till sädesmagasin. Väggarnas kalkmålningar kunde ersättas av ett nytt måleri anpassat till tidens anda. 1700-talets slut och 1800-talet innebar ofta läktarbyggen, orglar och att

hela rummet kalkades vitt samt att nya fönster togs upp för att släppa in mer ljus enligt nyklassicismens ideal. 1900-talet har präglats av restaureringar, som innebar en förnyelse med inriktning på äldre konst och att pedagogiskt visa kyrkorummet ur dess olika sidor. Medeltida kalkmålningar frilades liksom 1700-talsinredningens rika färgsättning, dolda av senare övermålning. Medeltida skulptur lyftes ned från vinden och ställdes åter upp i kyrkorummet. Läktare och magasinsväggar har rivits. Vår tid har inneburit att ytor och material konserverats men också att med olika medel skapa naturliga platser för förvaring som följd av vidgade krav på kyrkorummet och dess användning.

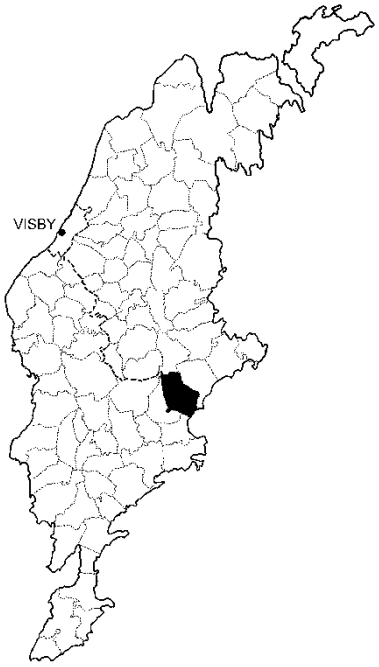

Figuren till vänster beskriver byggnadsperioden för kyrkor i riket, figuren till höger visar Visby stift. Blått avser bevarade medeltida kyrkor.

Omgivningar

Alskog socken

Alskog kyrka ingår i Fardhem-Garde pastorat. Den är belägen på sydöstra Gotland, ca 53 km från Visby. 2022 var invånarantalet i socknen 133 personer.

Kyrkomiljön

Alskog kyrkogård ligger på en höjd väster om landsvägen mellan Hemse och Ljugarn. Kyrkan omges av öppna marker i norr och söder. I väster och öster finns parkområden med trädplanteringar. Mellan södra kyrkogårdsmuren och landsvägen ligger ett grönområde som delvis är bevuxet med låg vegetation. Kyrkogårdsmuren gränsar i öster mot den tidigare skolan och dess tomt, i norr och delvis i väster mot odlingslandskap och i väster mot den tidigare präst- och Stiftsgården. Idag är den senare byggnaden privatägd.

Kyrkomiljön vid Alskog kyrka fotograferad från sydväst, ovan, 2020. Foto Pär Malmros, Visby stift.

Kyrkogården

Kyrkogårdens huvuddrag

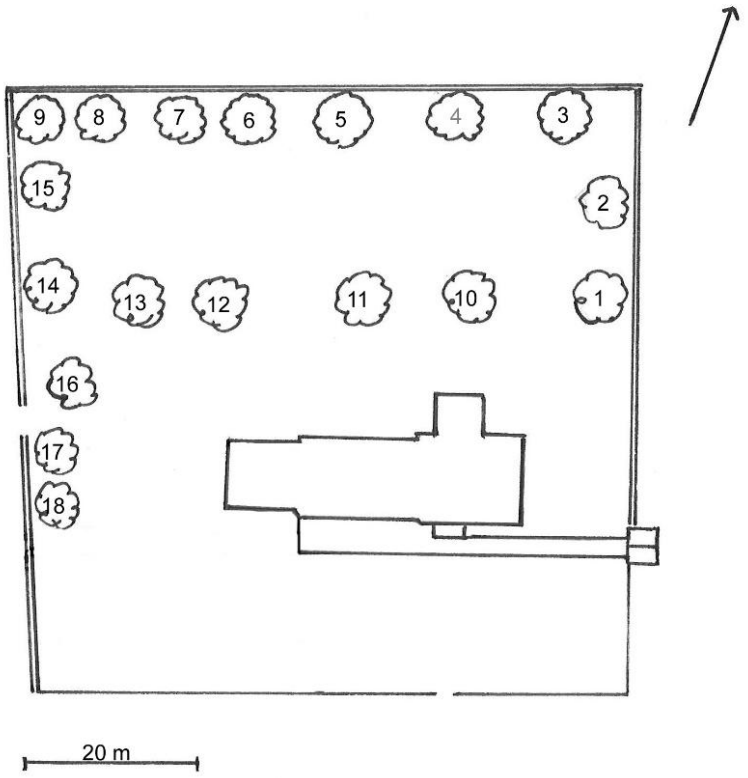
Alskog kyrka och kyrkogård ligger på en höjd fullt synlig i landskapet. Kyrkogården är öppen åt söder men har bevarade trädrader i de övriga väderstrecken. I öster, leder en medeltida stiglucka in till kyrkogården. Muren närmast söder om stigluckan täcks av några gravhällar/altarskivor som troligen är medeltida. Den södra sidan av kyrkogården har få synliga gravar. De flesta gravarna ligger i den norra delen av kyrkogården.

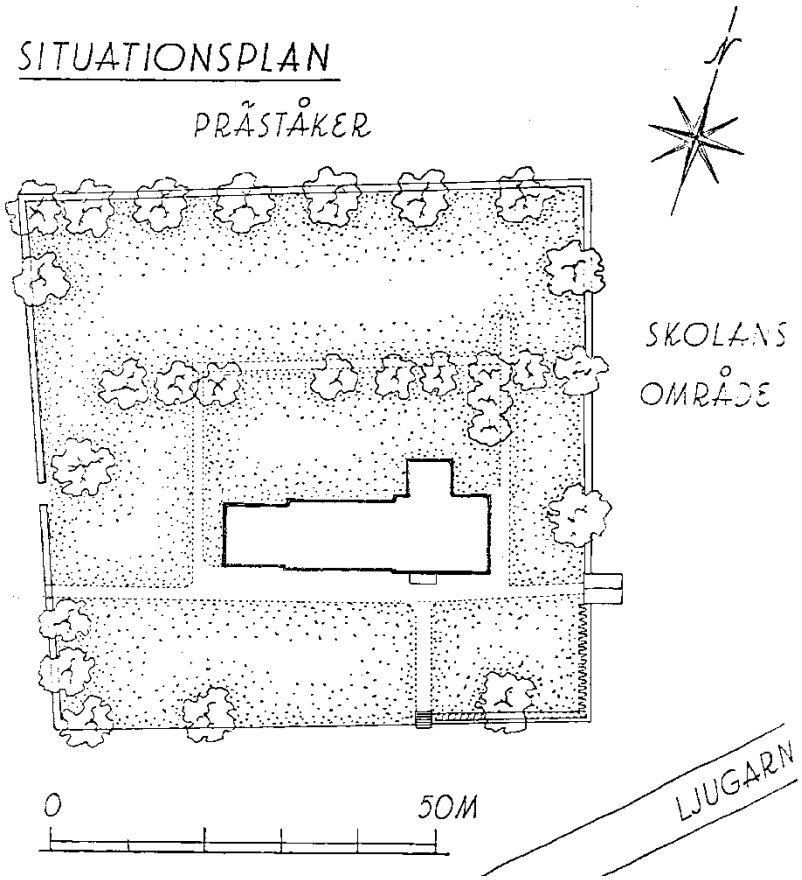
Alskog kyrka och kyrkogård fotograferad från norr, ovan, 2020. Foto Pär Malmros, Visby stift.

Alskog kyrka och kyrkogård fotograferad från sydväst, ovan, 2020. Foto Pär Malmros, Visby stift.

Situationsplan över Alskog kyrkogård 2009. Reviderad 2023, Gotlands Museum.

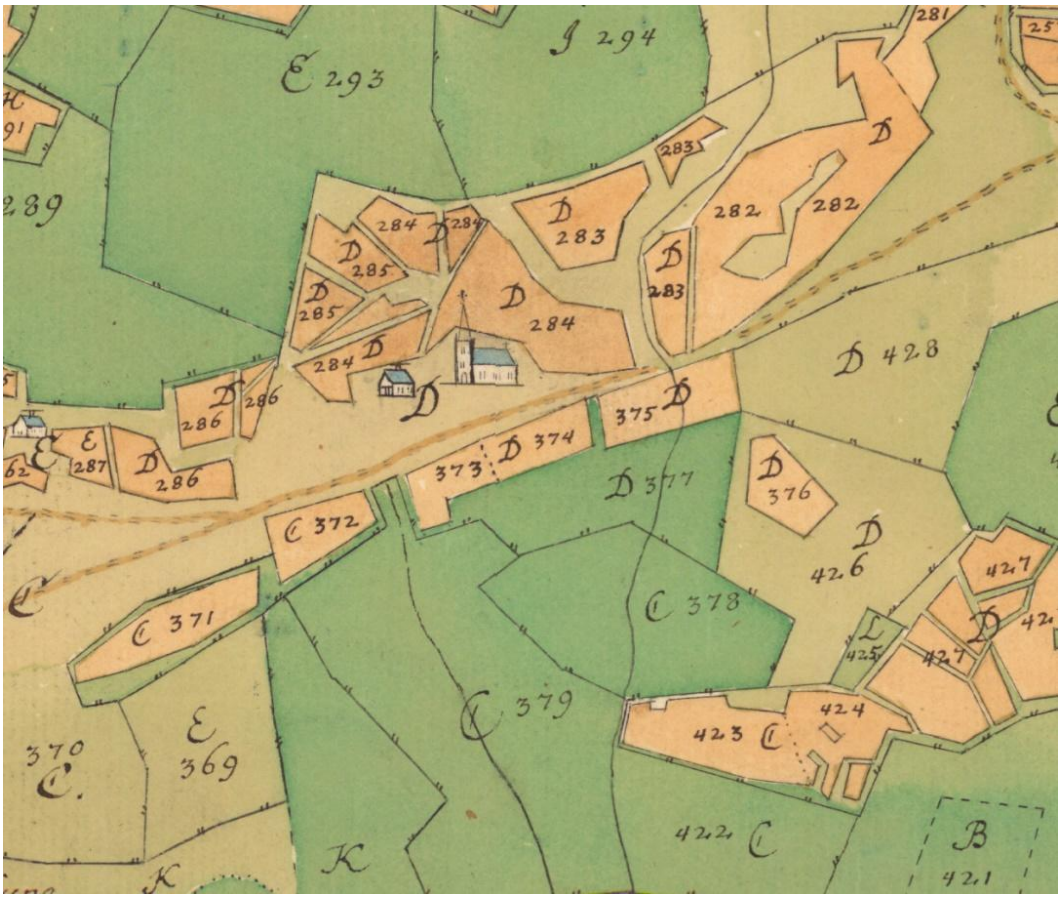

Situationsplan över Alskog kyrkogård upprättad av j. Söderberg 1943. Ur Sveriges Kyrkor 118, Gotland V:2 (1968).

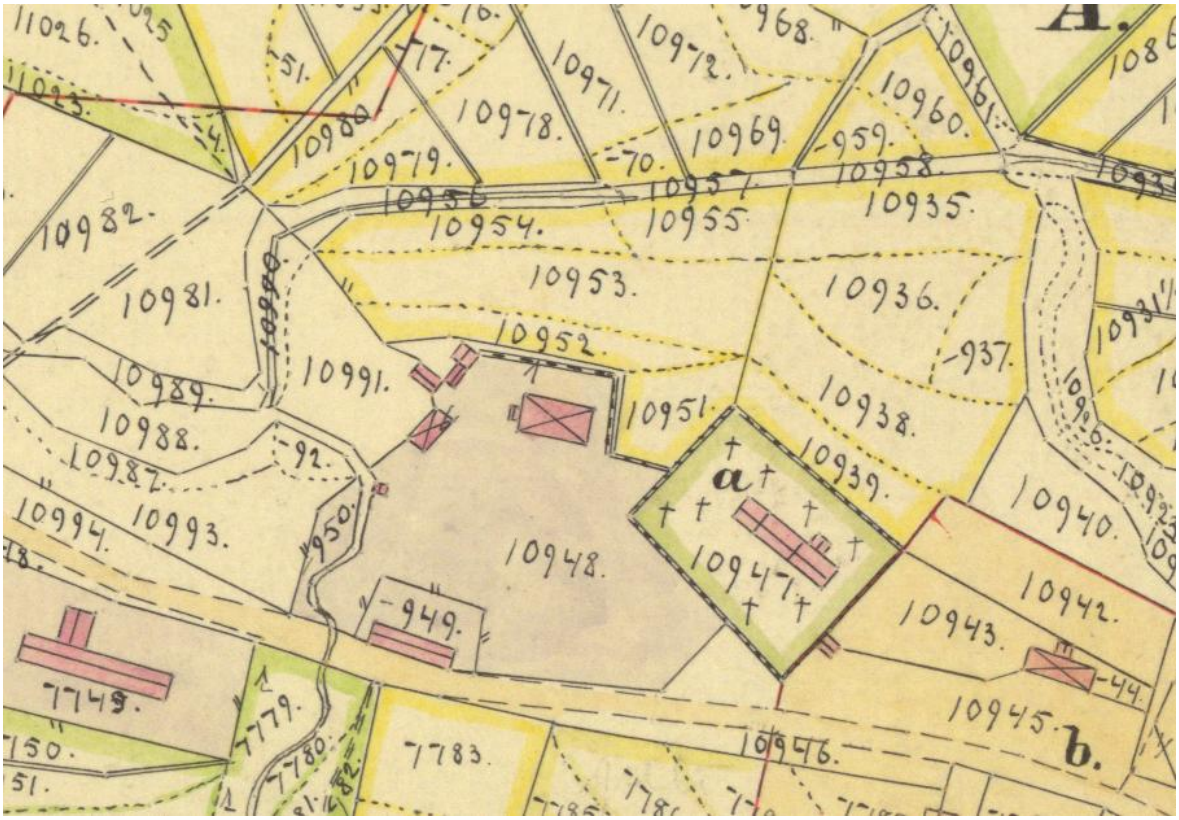
Historik

Skattläggningskartan från 1752 visar att kyrkan närmast omges av åkermark. Enligt visitationsprotokoll 1765 var hela kyrkogården omgärdad av en mur av sten. År 1850 påtalades att kyrkogården borde ha ett större utrymme och att muren däromkring håller på att läggas om. Enligt Sveriges kyrkor 118, Gotland V:2 (1968) är det möjligt att kyrkogården utvidgades åt norr vid detta tillfälle. Muren kring det utvidgade området i norr var kallmurad men smalare. Vid en biskopsvisitation 1888 uppmanade biskopen, pastor och kyrkoråd att man borde lägga gamla fördomar åt sidan och även använda området norr om kyrkan. Biskopen propagerade även för planteringar på kyrkogården så att ”kyrkogården genom planteringar å densamma blefve en fridfull de dödas hviloort”. De äldsta träden planterades vid denna tid och utgjorde då den norra delen av en trädkrans kring den äldre kyrkogården. Kyrkogården utvidgades ytterligare något åt norr i början av 1900-talet.

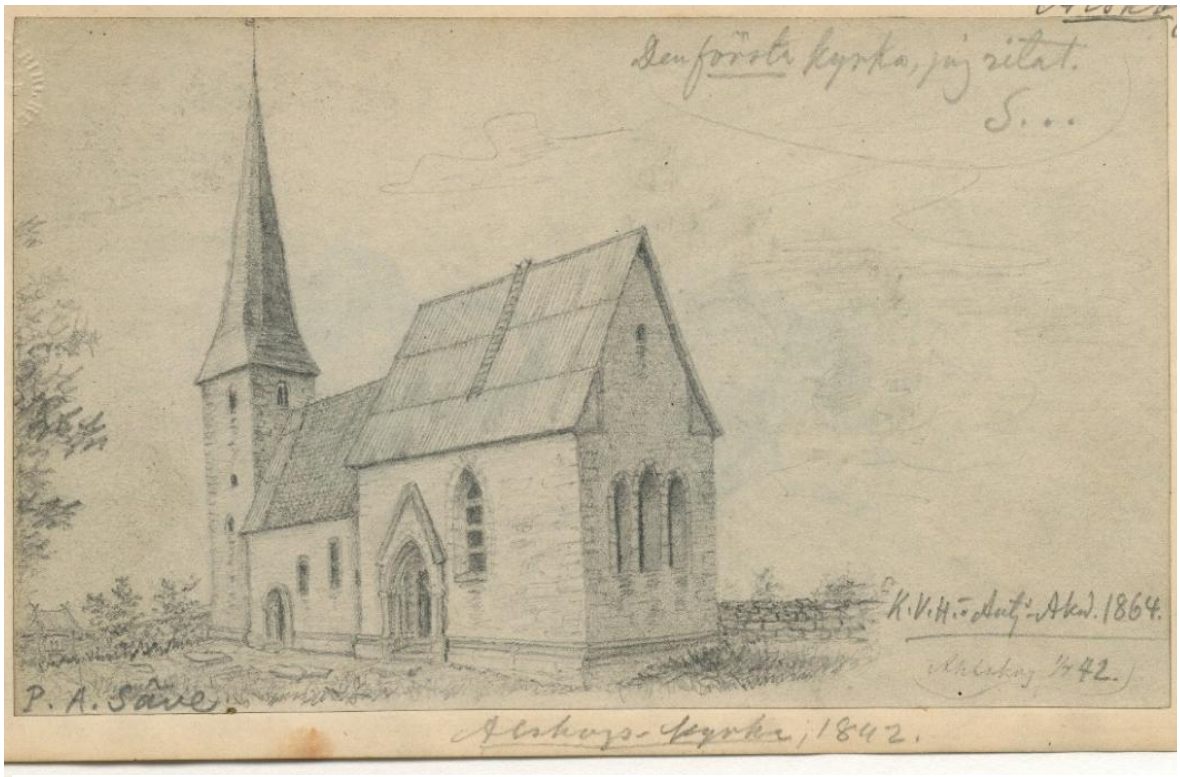
På 1850-talet påträffades en bildsten på kyrkogården (förvaras på Statens Historiska Museum). Laga skiftes karta från 1901 visar kyrkogårdens utsträckning innan utvidgningen mot norr. I den östra delen är en stiglucka markerad. Väster om kyrkan ligger den dåvarande prästgården.

Ekonomiska kartan från 1752.

Laga skiftes karta 1901.

Teckning av Per Arvid Säve 1842 (1864). Söder om kyrkan finns flera gravhällar. Alvin, UUB.

Alskog kyrka fotograferad från sydost. Närmast syns den medeltida stigluckan. Foto Olof Sörling 1889. ATA.

Stigluckan fotograferad från väster. Foto Eric Erici 1916. ATA

Alskog kyrka och prästgård med ekonomibyggnader fotograferade från sydväst. Erik Lundberg 1938. ATA.

Alskog kyrka fotograferad från sydost. Vid den östra mursträckningen finns en häck. Foto Sören Hallgren 1959. ATA.

Nulägesbeskrivning

Alskog kyrkogård har idag i det närmaste en kvadratisk form. I början av 1900-talet utvidgades kyrkogården mot norr. En rad med lindar markerar den äldre gränsen. År 1965 påfördes fyllningsmassor på den sydöstra delen som därigenom fick nuvarande nivå. Det innebär att den södra och sydöstra mursträckningen ligger i marknivå.

Kyrkogården är omgiven av kallmurar, där varje sträcka mäter ca 70 meter. Höjden varierar från 110 till 150 cm (yttermått på södra sidan), och bredden mellan 65-90 cm där de senare murarna mäter den smalare bredden. Sydöstra hörnet är täckt med fyra kalkstenshällar vilka troligen medeltida gravhällar och möjligen en altarskiva.

Kyrkogården har fem ingångar. I den östra mursträckningen finns en medeltida stiglucka. Den är uppmurad av kalksten med ut- och invändigt putsade väggar. Sadeltaket är belagt med falar. I anslutning till luckan finns en kalkstenstrappa som leder upp till kyrkogården. Till höger om stigluckan finns en bred öppning i muren. I den södra mursträckningen finns en smal trappa som leder upp till kyrkogården mitt för koret. I den västra mursträckningen finns en ingång till den gamla prästgården. Ingången har en pargrind i svartmålad smidesjärn. I det nordöstra hörnet finns en bred öppning där det tidigare fanns en pargrind av järn.

Gångarna är belagda med kalkstensflis och kalkstensplattor. En gång leder från stigluckan i öster och vidare västerut utmed den södra fasaden till långhusportalen. I övrigt saknas gångar. På hela kyrkogården finns belysningsstolpar. Kyrkan belyses dessutom av en strålkastare belägen vid kyrkogårdens sydöstra hörn.

Vid kyrkogårdens norra mur finns en trädrad bestående av äldre hamlade lindar (nr 2-14), äldre friväxande lindar (nr 17-18) och en äldre hamlad skogslönn (nr 1). På kyrkogårdens norra sida finns en trädrad med äldre hamlade lindar (nr 10-13). Dessa träd utgjorde kyrkans gräns mot norr innan utvidgningen. Idag är dessa träd kyrkogårdens solitära träd tillsammans med en äldre friväxande hästkastanj (nr 16). I den södra delen av kyrkogården saknas träd.

På kyrkogården finns ett fåtal synliga gravar söder om kyrkan. De flesta synliga gravarna ligger norr, väster och öster om kyrkan. Direkt öster om kyrkan finns fyra barngravar.

Alskog kyrka och kyrkogård fotograferad från sydost, ovan, 2020. Foto Pär Malmros, Visby stift.

Alskog kyrka och kyrkogård fotograferad från ovan 2020. Foto Pär Malmros, Visby stift.

Alskog kyrka och kyrkogård fotograferade från sydost. Till höger syns kyrkogårdens stiglucka från medeltiden. Foto ES 2023.

Alskog kyrka och kyrkogård fotograferade från öster. Kyrkogården sluttar åt söder. I den sydöstra delen av jord påfyllts för att jämna ut kyrkogården. Foto ES 2023.

Den södra mursträckningen. Muren ligger här i nivå med marken efter en påfyllnad med jord. Foto ES 2023.

Den östra mursträckningen. Foto ES 2023.

I det sydöstra hörnet täcks muren av fyra gravhällar. En av dessa som är skråkantad är möjligen en altarskiva. Foto ES 2023.

I den södra mursträckningen leder en trappa upp till kyrkogården. Foto ES 2023.

Den västra mursträckningen fotograferad från söder. Foto ES 2023.

Den norra mursträckningen fotograferad från väster. Foto ES 2023.

Öppning i muren norr om stigluckan. Foto ES 2023.

Medeltida stiglucka vid den östra ingången fotograferad från öster. Foto ES 2023.

Medeltida stiglucka vid den östra ingången fotograferad från väster. Foto ES 2023.

En trappa med breda trappsteg av kalkstensflis och handledare, leder upp till kyrkogården. Foto ES 2023.

Stigluckans golv är belagd med tre gravhällar och kalkstensflis. Foto ES 2023.

Ingång i väster från den tidigare prästgården. Foto från öster, ES 2023.

Den södra delen av kyrkogården fotograferad från öster. Avsaknaden av synliga gravar i den östra delen av området kan troligen relateras till den jordpåfyllning som ägde rum 1965. Foto ES 2023.

Den södra delen av kyrkogården fotograferad från väster. Foto ES 2023.

Den västra delen av kyrkogården fotograferad från norr. Foto ES 2023.

Den norra delen av kyrkogården fotograferad från väster. En trädrad med lind markerar den norra gränsen för den äldre kyrkogården. Foto ES 2023.

Den norra delen av kyrkogården fotograferad från öster. Foto ES 2023.

Den östra delen av kyrkogården fotograferad från söder. Foto ES 2023.

Den nordöstra delen av kyrkogården fotograferad från söder. Foto ES 2023.

Den östra delen av kyrkogården fotograferad från norr. Foto ES 2023.

Gravvårdar uppställda nordost om kyrkogården. Gravvården näst längst till vänster utpekades som kulturhistoriskt värdefull i inventeringen 1996. Gravvården, från 1880-talet är huggen i nygotisk stil, krönt av ett kors, i en mer ovanlig utformning. Foto ES 2023

Exempel på kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar

Gravtumba övertäckt av kalkstenshäll från 1888. Utpekad som kulturhistoriskt värdefull genom sin utformning och personhistoria. M. A. Kahl donerade medel till kyrkorgeln i Alskog kyrka. Foto ES 2023.

Gravvård med en sockel i sandsten krönt av ett kors i kalksten från 1892. Tidstypisk. Utpekad som kulturhistoriskt värdefull genom sin utformning. Foto ES 2023.

Grav omgärdad av en stenram i kalksten med en kalkstenshäll från tidigt 1900-tal. Hela gravytan är täckt av kalkstensplattor. Utpekad som kulturhistoriskt värdefull genom sin utformning och personhistoria. Familjen Claudelin hade en framträdande roll i Ljugarn. Foto ES 2023.

Ringkors i kalksten på hög sockel från tidigt 1900-tal. Utpekad som kulturhistoriskt värdefull genom sin utformning. Foto ES 2023.

Kalkstenshäll från 1860-talet. Utpekad som kulturhistoriskt värdefull genom sin utformning och personhistoria. B. Kahl var den siste häradsskrivaren som bodde vid Rangsarve. Sonen Johan Kahl var lärare och känd konstnär. Foto ES 2023.

Gravvård i kalksten från 1935. Utpekad som kulturhistoriskt värdefull genom sin utformning. Foto ES 2023.

Gravvård i råhuggen kalksten från 1940. Tidstypisk för 1900-talets första decennier. Utpekad som kulturhistoriskt värdefull genom sin utformning. Foto ES 2023.

Kyrkobyggnaden

Kyrkans huvuddrag

Alskogs kyrka ingår i en grupp av klövsadelskyrkor på sydöstra Gotland, det vill säga kyrkor som utmärks av att de försetts med ett nytt och större gotiskt kor som första etapp i en inte fullföljd omvandling av kyrkan. Sådana finns över hela ön, men är särskilt koncentrerade genom de närbelägna Garde, Lye, Burs och Alskog. Ombyggnaden blev inte fullföljd, men ännu vid 1800-talets mitt fanns tankar på att ersätta det nuvarande långhuset med ett större. Kyrkan utgör en av dem med en bevarad svit glasmålningar, vilka här samspelar med ett ovanligt välbevarat måleri i korets sakramentskåp från samma tid, omkring 1300. Den hör också till de som har ett bevarat tidigmedeltida triumfkrucifix och en dopfunt från nästan samma tid, som ovanligt nog är bemålad, om än inte med de ursprungliga färgerna. Annars utmärks kyrkan av förändringar under 1800-talet, som de stora långhusfönstren och långhusets tredingstak, samt en sparsmakad restaurering på 1960-talet, där den ljusa ringkammaren med helt glasad dörr och furuinredning sätter sin särskilda prägel. Kyrkan består av ett rakt avslutat välvt kor med sakristia i norr, ett lägre och smalare långhus med träinnertak samt ett torn i väster med valv över bottenvåningen och hög tornhuv. Huvudingång är på långhusets södra sida, men ingångar finns även på korets södra sida, där den största portalen i kyrkan finns, samt genom tornet i väster. Kyrkans interiör som i dag ter sig sparsmakad avskalad har tidigare sannolikt hört till öns rikare. Långhuset täcktes ursprungligen av pelarburna valv och sedan de rivits på 1300-talet försågs murarna av en rik kalkmålningssvit och innertaket på 1700-talet av frodiga akantusrankor.

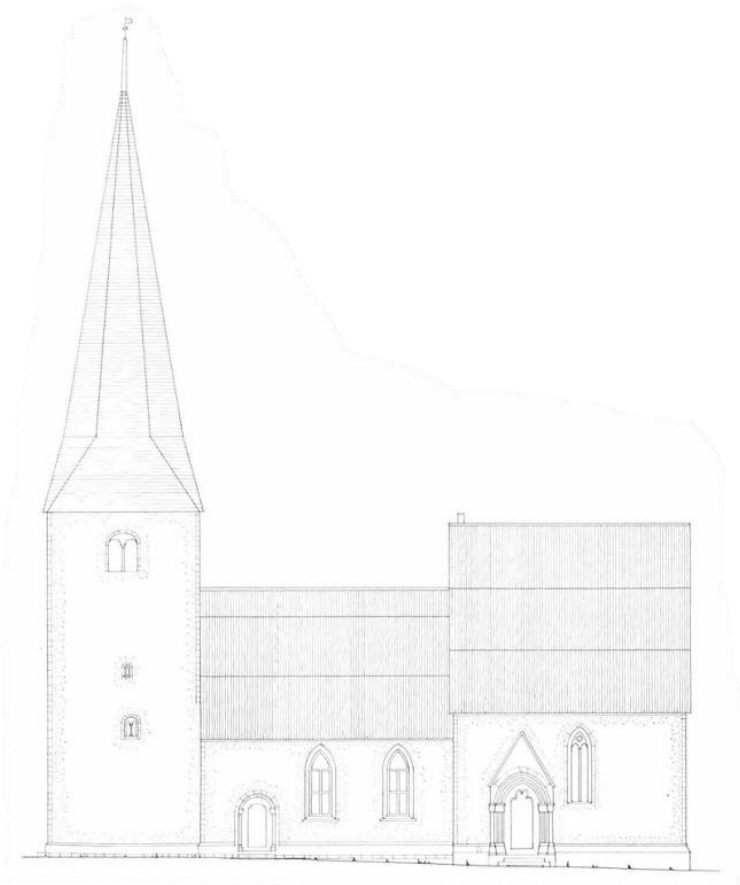
Kyrkans exteriör från sydöst. Foto JL 2023.

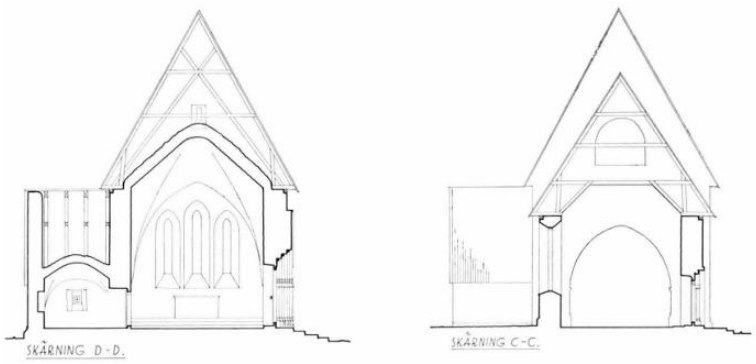
Kyrkan från nordväst i flygvy. Foto Pär Malmros 2020, Visby stift.

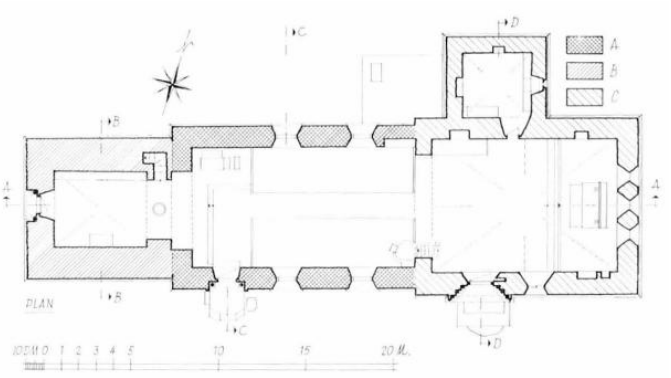
Sektion av tornet mot öster samt längdsektion av kyrkan mot norr. Uppmätning John Söderberg 1943. Efter Sveriges Kyrkor 118, Gotland V:2 (1968). Tornbågens östra del höjdes 1964-1965. Murnischer och spår av valvkonsoler inritade 1967.

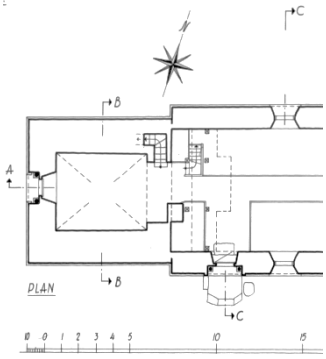

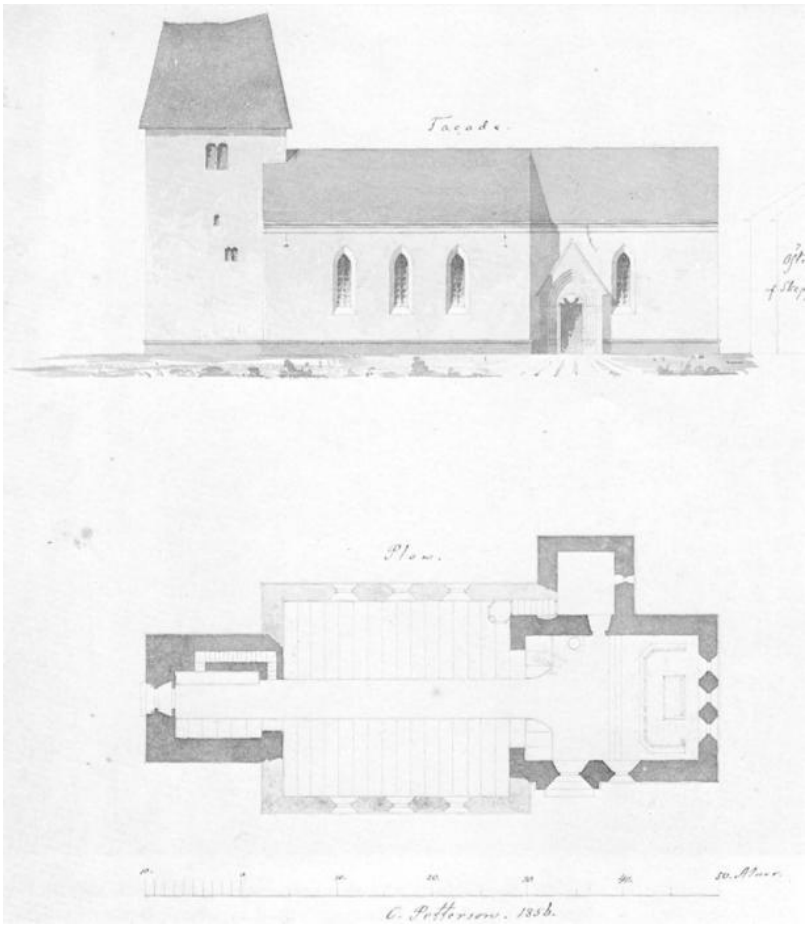
De södra fasaderna. Uppmätning John Söderberg 1965. Efter Sveriges Kyrkor 118, Gotland V:2 (1968).

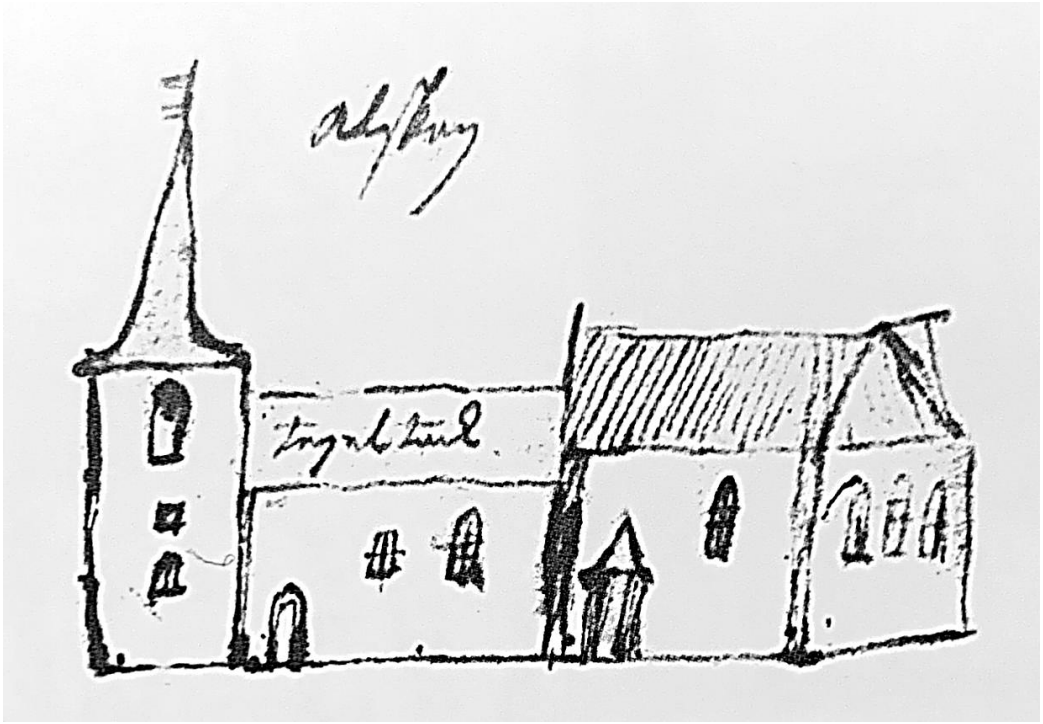
Tvärsektion av koret och långhuset mot öster samt plan. Uppmätning John Söderberg 1943, planen kompletterad 1965. Efter Sveriges kyrkor 118, Gotland V:2 (1968). Nedan till höger tornbågen före 1964-1965. Detalj av Söderbergs plan före kompletteringen, ATA (Go 106 B).

Förslag till ombyggnad av kyrkan av C. Petterson, Ljugarn, 1856. Efter Sveriges Kyrkor 118, Gotland V:2 (1968).

Kyrkan från sydöst. Teckning av Johannes Pihl 1730 för Jöran Wallins Analecta Gutlandensia. Efter Torsten Svensson i Gotländskt Arkiv 2008. Det östra av långhusets fönster synes vara rund- eller spetsbågigt och har sålunda sannolikt ännu kvar sin medeltida form. Långhuset har tegeltak, koret troligen faltak.

Kyrkan från sydöst. Förlageteckning och sigill av Gustaf Adolf Unnerus 1828. ViLa Avskriftssamlingen 46:5 respektive ATA, Sveriges Kyrkors arkiv, okatalogiserat material. Långhusfönstren har alla fått rektangulär form. Det lilla fönstret, närmast koret, avser troligen att ge ljus åt predikstolen.

Byggnadshistorik

Som för så många andra kyrkor på Gotland är inte mycket känt om den äldsta kyrkobyggnaden i Alskog, när den byggdes eller hur den såg ut. Det kan förmodas att den låg på samma plats som den nuvarande och att det var en byggnad av trä, eftersom en stenbyggnad troligen var ett större projekt att anlägga som första gudstjänstrum. Tidigare gjorda antaganden att delarna av en trävägg uppe i tornet och en ornerad bjälke i klockvåningen skulle härröra från en tidigare träkyrka synes sakna grund. Trävägggen har daterats till en långt senare tidpunkt och bjälken kan tolkas på fler sätt än som en träkyrkorest. Dessutom inmurades de i ett torn som byggdes lång tid efter att en eventuell träkyrka hade rivits.

Den äldsta byggnadsdelen är murarna i långhuset. Till långhuset hörde i öster ett smalare och lägre kor med absid. Delar av grunden frilades 1964-1965 och sakristiefönstrets sten har en svag rundning som visar att det suttit i en absid. Muren med triumfbågen mellan dessa låg alldeles väster om den nuvarande triumfbågen. Möjligen kan absidkoret ha byggts något före långhuset. Triumfkrucifixet och dopfunten skulle kunna ha anskaffats i anslutning till korets tillkomst. Möjligen hör sakristieingångens omfattning till det äldre korets portal.

Bevarad, utöver murarna, är långhusportalen vars form hör till en typ som antas ha tillkommit i början av 1200-talet, seklets första fjärdedel, något senare än dopfunt och krucifix och således ett tecken på att det tidigare koret var något äldre än långhuset. Långhuset hade en ovanligt rik utformning vid denna tid. Spår på sidomurarna visar att de täcktes av murade valv, burna av två kolonner eller pelare mitt i rummet. Det ovanliga med dessa är att långhuset har relativt små proportioner och sannolikt utan för stor utmaning hade kunnat välvas i ett skepp utan pelarstöd. Tillvägagångssättet kan tyda på en försiktighet och kanske hörde långhuset till ett av de tidigare med murade valv. Ganthem, Linde och tidigare även Sproge och Bara är smala kyrkor med tvåskeppiga långhus men då handlar det om en och inte två kolonner. Öppningen till murtrappan högt upp i det sydöstra hörnet torde ha lett till vinden ovanför valvet och ha startat nere i kyrkan. Murtrappan bör ha legat i västra muren, vilket kan ha komplicerat placeringen av en tornbåge i den västra långhusmuren och skulle kunna tala för att något torn inte var planerat. När tornet byggdes, vilket skedde bara några få årtionden efter långhusbygget, slopades den tidigare trappan och en ny murtrappa lades i tornets norra mur med en mycket ovanligt placerad uppgång inne i tornbågens vederlagsmur. Tornet byggdes intill långhusgaveln och i den ännu synliga springan mellan dessa framgår att långhusets mur mot väster var putsad. Möjligen skulle dessa förhållanden kunna tala för att torn ursprungligen inte var planerat, men samtidigt har den ursprungliga långhusgaveln mot väster en rektangulär öppning in till långhusvinden av det slag som är rimligt och inte ovanligt när ett torn är planerat och som också använts som passage till vinden. En ovanlig detalj är dock att den är placerad högt ovanför de tidigare valven.

När tornets byggdes under 1200-talets andra fjärdedel fick det de något satta och kraftiga proportioner som inte är ovanliga för gotländska kyrktorn och blev inte lika smalt som i Hejnum och Bro, men fick liksom de och Lummelunda, Fröjel med flera endast en ljudglugg, nästan lika bred som hög, på var sida. Liksom i kyrkor som Viklau och Sjonhem försågs tornet med en elegant tvådelad glugg åt söder. Det är dock inte orimligt att anta att öppningen, trots sin mittkolonnett, även utgjort lastport till magasinsutrymmet innanför, eftersom våningen är försedd med magasinsinredning – om än ej ursprunglig i nuvarande form – men saknar andra öppningar än murtrappan.

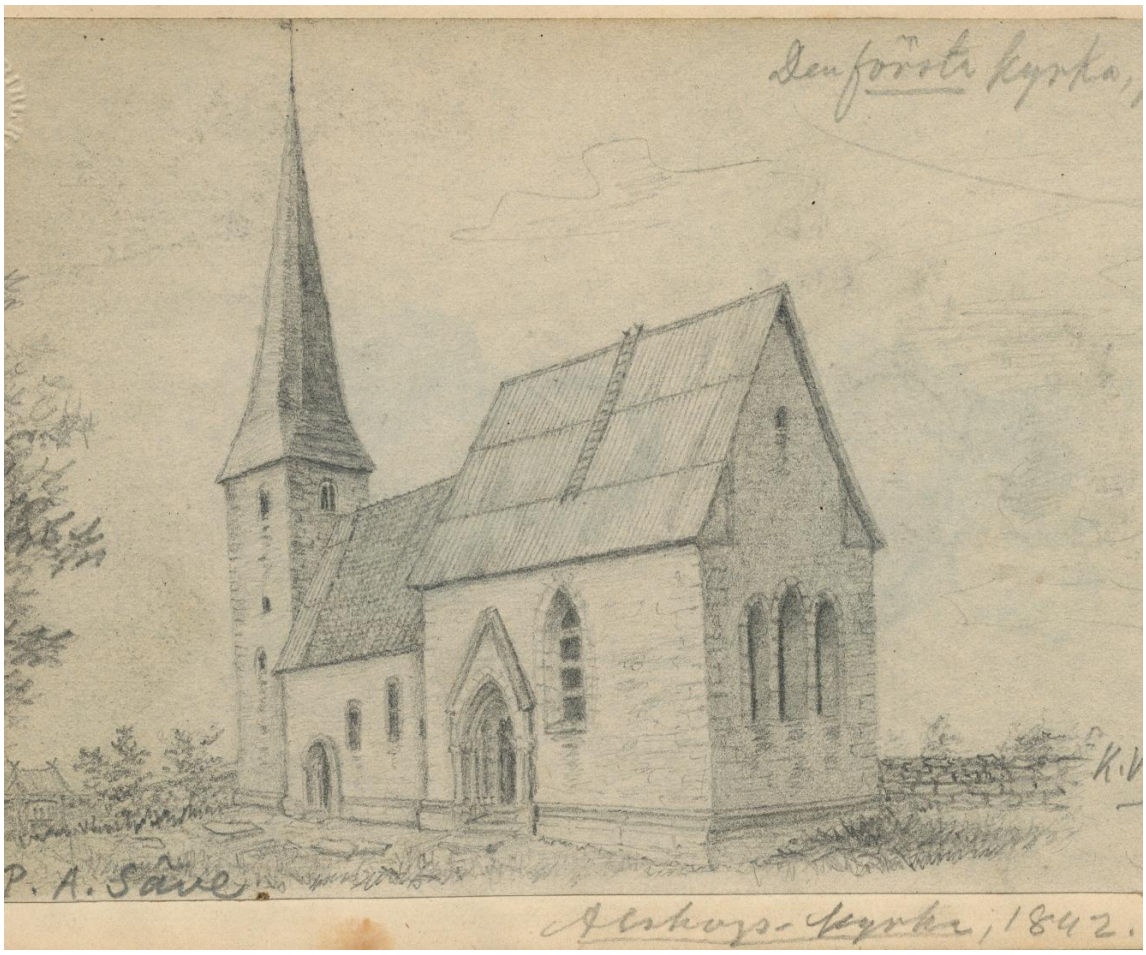
Omkring 1300 påbörjades en stor ombyggnad av kyrkan i gotisk stil. Det nuvarande stora koret uppfördes och det äldre absidkoret samt långhusets östra gavelmur revs. Samtidigt torde också långhusvalven ha tagits ned till följd av att man rev gavelmuren mot koret. Skälet till det kan ha varit att den äldre, romanska triumfbågen var liten och att det inte fanns möjlighet att vidga den utan att riskera valvens stabilitet. Det kan också bero på att man önskade tillräckligt stort avstånd till tornet för det tänkta nya långhuset. Norr om den nya triumfbågen, förmodligen också på motsvarande plats i söder, upptogs en nisch i den äldre långhusmuren för att rymma sidoaltare.

Emellertid finns en oklarhet kring byggnadskronologin. Vid restaureringen 1964-1965 dokumenterades rester av kalkmålningar av apostlar i stort format på övre delen av långhusets norra mur, på den yta som ligger på och högre upp än spåren av långhusets valv. Typen och stilen knyter dem till målningar i andra kyrkor, vilka brukar dateras till 1200-talets senare del eller omkring 1300, vilket är samtidigt eller något tidigare än korets tillkomsttid. Trots att man alltså avsåg att så småningom riva långhuset och ersätta det med ett nytt valde man synbarligen ändå att omsorgsfullt laga murarnas sår från valven, lägga in ett nytt och sannolik plant innertak av trä samt måla en svit med apostlar i stor skala på långhusväggen. Emellertid är Gotlandskyrkornas ombyggnadsprocesser inte alltid logiska och en tendens är att varje ombyggnadsetapp avslutades på sådant sätt att även den ofullbordade kyrkan skulle kunna stå stadigt och fungera som kyrka, något som ju också blev fallet i Alskog. Vad gäller långhusvalven är en möjlig förklaring att de aldrig slogs. Inget av valven skjuter ut från muren utom konsolerna, som borde ha varit lätta att hugga bort när man tog bort övriga delar. Om valven endast var förberedda syntes troligen inte mycket mer än konsolerna. Dessutom saknas rester av pelarna eller kolonnerna, om man bortser från en skiva med inhuggen piscina, vilken tolkats som ett omhugget pelarkapitäl men mer sannolikt kommer från en altarskiva, kanske en del av den som predikstolen stod på fram till 1938-1939 enligt äldre foton.

Det nya långhuset blev aldrig byggt. Troligen var avsikten att tornet skulle bevaras och förhöjas något till bättre proportioner för det tänkta långhuset. Den relativt låga triumfbågen talar för att det nya långhuset skulle bli tvåskeppigt kring en mittkolonn. I likhet med öns övriga så kallade klövsadelskyrkor, varav fyra ligger tätt koncentrerade just här på Gotland (även Garde, Lye och Burs), har koret tillkommit omkring 1300 eller senare vilket talar för att förändringarna vid 1300-talets mitt inträffade innan bygget hann fortsätta. Även om förnyelsen stannade på halva vägen har den, liksom övriga klövsadelskyrkor, kunnat fungera som ett fullgott kyrkorum ändå. Stora fönster och högre innertak minskade på 1860-talet skillnaden något mellan rummets olika delar.

Vid 1400-talets mitt skedde en viss inre förnyelse då den så kallade ”Passionsmästaren” försåg kyrkans kor och långhus med sin karaktäristiska bildsvit av målningar, varav fragment har påträffats. Vid slutet av 1500-talet anskaffade kyrkan en predikstol, vars korg ännu är bevarad. Under 1600-talet tillkom korbänkar och sannolikt delar av långhusets bänkar. De fortsatte att byggas under 1700-talet, vid vars mitt kyrkan synes ha genomgått en omvandling som omfattade ny altartavla och inre dekormåleri i taket, under läktaren som byggdes nu, med mera. 1816 omvandlades kyrkorummet, varvid troligen äldre kalkmålningar putsades över eller togs bort, och vid mitten av 1860-talet genomfördes några tydliga förändringar som att långhuset fick enhetliga och symmetriskt placerade stora fönster och långhusets sannolikt plana innertak ersattes av nuvarande tredingstak. Långhuset fick tegeltak, senast vid 1700-talets början, men detta ersattes av faltak vid 1930-talets restaurering eller den som ägde rum 1964-1965. Tornet försågs med ljudgluggar uppe i huven sannolikt för att klockorna skulle höras bättre till socknens bortre delar som med tiden befolkades. De togs bort 1964-1965. Vid samma restaurering insattes en helt

glasad dörr i västportalen samtidigt som ringkammaren inreddes till kapell som var lätt att nå från den dåvarande stiftsgården väster om kyrkan och som fick ljus genom glasdörren.

Kyrkan från sydöst vid 1800-talets mitt. Teckning i blyerts av Per Arvid Säve 1842, UUB, handt. sv. Säve. Till vänster renritning i tusch 1864, efter Sveriges Kyrkor 118, Gotland V:2 (1968). Senare har långhusets fönster förändrats och tornhuven fått ljudöppningar.

Exteriör från sydöst. Akvarell av Johan Kahl 1885, foto i Gotlands Museum. Möjligen återgår den på en äldre teckning, då långhusfönstret återger utseendet innan de nuvarande tillkom 1860. Tornhuvens kupor från 1850 saknas också men kan ha utelämnats. Tornet tycks sakna puts.

Exteriör från sydöst. Foto Olof Sörling 1889, ATA.

Exteriör från söder, troligen omkring 1890. Foto Alma Elisabeth Lundgren, född Procopé, Gotlands Museums arkiv.

Exteriör från söder och sydväst. Foto omkring 1900 respektive Einar Erici 1916, ATA.

Exteriör från sydöst. Foto Sören Hallgren 1959, ATA.

Tornets övre del från sydöst 1889, 1959 och 1965. Detalj av foton ovan respektive foto Sören Hallgren 1965, efter Sveriges Kyrkor 118, Gotland V:2 (1968). Fasadernas spritputs har bytts mot slätputs med mer distinkt markerade hörnkedjor. På den sista bilden har takkuporna satts igen.

Nulägesbeskrivning

Exteriör

Kyrkan har sin karaktäristiska uppdelning i ett stort kor, ett lägre långhus samt i andra änden ett kraftigt men relativt lågt torn som bär upp en hög och spetsig spira som med svicklar i hörnen övergår från fyrkantig till åttkantig form. På korets norra sida ligger sakristian i en särskild byggnadskropp. Alla delarna är adderade till varandra som tydligt urskiljbara enheter. Fasaderna är putsade med vit slätputs medan socklar, hörnkedjor och omfattningar, utom kring långhusfönstren, är i huggen sten. På taken ligger falar utom tornet som täcks med liggande tornpanel.

Kyrkan har tre medeltida portaler med perspektivformade omfattningar av kalksten i flera språng och med skulpterade detaljer. Störst av dem är korportalen, som är en gotisk portal med hög vimperg. Portalen är uppbyggd av flera språng och arkivolter med rik växling av röd och grå kalksten. Kapitälbanden har rikt formad växtdekor i hög relief. Tanken var rimligen att portalen skulle överträffats av en ännu större och ståtligare sydportal i det aldrig byggda långhuset. Att ett nytt långhus verkligen var planerat visar en diskret sockelsten väster om korportalen som är huggen som ett innerhörn med fortsättning rakt ut mot söder. Långhusportalen är en romansk portal med ovanligt formade kapitäl, framför allt det östra, tillskrivna en mästare med anonymnamnet ”Globus”. En rundstav upptar arkivolten, inte som annars ett rätvinkligt språng. Det gäller även tornportalen, vars omfattning i än högre grad har en växling mellan röd och grå kalksten.

Korets fönster är välbevarade medeltida med en trefönstergrupp i öster och ett masverksfönster i söder. Formen på långhusets stora fönster, som följer södra korfönstret till storleken och ytterformen men saknar masverk är från 1860-talet. Åt söder fanns tidigare tre rektangulära fönster av olika storlek varav de längst åt öster var ett litet av den typ som förekommer i kyrkor för att ge läsljus vid predikstolen. Det mellersta synes att döma av en teckning från 1730 då ännu ha haft kvar sin medeltida rund- eller spetsbågiga form. En rundbågig ljusglugg i korets östra gavel är troligen omfattningen till ett fönster från det äldre, romanska koret. I sakristians östra mur sitter ett fyrpassformat fönster med rundvälvning, sannolikt från det tidigare korets absid. Tornet har åt söder en ljusglugg som är större än tornets övriga och är tvådelad av en mittkolonn, som rekonstruerades under 1900-talet. Ljudgluggarna, en tvådelad åt var sida, är rundbågiga. Äldre foton visar att tornhuven hade ljudgluggar, tillkomna under 1800-talets slut, troligen för att klockljudet skulle höras längre, och borttagna 1964-1965. En skorsten på kortaket tillkom när kyrkan fick uppvärmning 1938-1939.

Exteriör från sydöst. Foto JL 2023.

Exteriör från nordöst.
Foto JL 2023.

Flygbild från nordväst.
Foto Pär Malmros 2020,
Visby stift.

Exteriör från sydväst. Foto JL 2023.

Långhusportalen. Foto JL 2023.

Långhusportalens västra och östra kolonnettbas. Det huggna partiet med skråkant tyder på att baserna har haft, eller varit tänkta att ha, en annan anslutning till portalen. Foto JL 2023.

Långhusportalens västra kapitäl, sett från sidan. Det huggna partiet till höger antyder att kapitälet har haft, eller varit tänkt att ha, en annan anslutning till portalen. Foto JL 2023.

Långhusportalens västra kapitäl sett framifrån. Foto ES 2023. Till höger detalj av östra kapitälet. Foto JL 2023.

Långhusportalens östra kapitäl. Foto ES 2023.

Långhusportalens östra kapitäl, västra sidan. Foto JL 2023.

Långhusportalens östra kapitäl, södra sidan. Foto JL 2023. Till höger portalen i slutet av 1800-talet. Foto Olof Sörling 1889, ATA.

Södra fasaden sett snett ovanifrån. Foto Pär Malmros 2020, Visby stift. Till höger långhusets och koret från sydväst. Foto JL 2023.

Sockeln på tornets och långhusets södra sida, sedd från väster. Foto JL 2023. Till höger långhusets södra fasad med fönster från 1800-talet senare del och visande hur portalomfattningen springer fram något ur fasaden. Foto Pär Malmros 2020, Visby stift.

Västra änden av korets södra sockel med förtagning för ett planerat nytt långhus. Foto JL 2023.

Korportalen och korets södra fönster. Foto JL 2023.

Korportalen. Foto JL 2023.

Korportalens västra basband. Foto JL 2023.

Korportalens östra basband. Foto JL 2023.

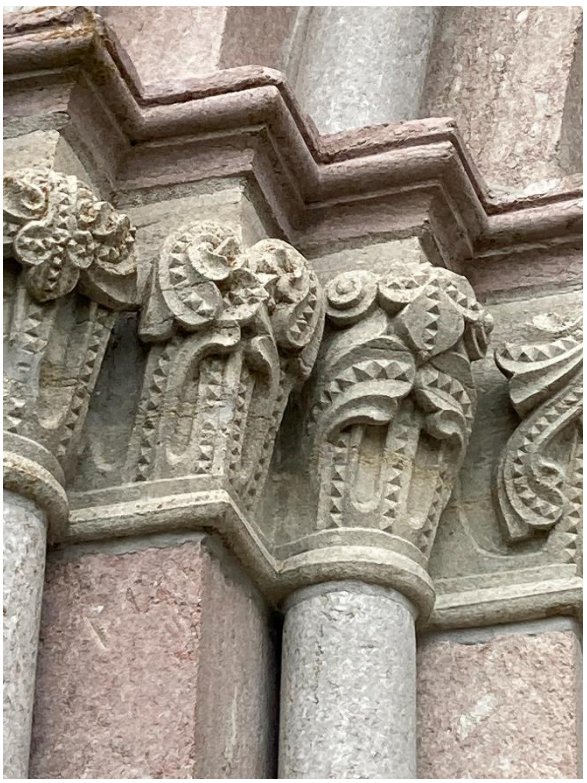

Korportalens tympanon. Foto JL 2023.

Korportalens västra kapitälband. Observera växlingen mellan röd, grå och gulaktig kalksten. Foto JL 2023.

Korportalens västra kapitälband. Dess yttre parti samt detalj visande det skarpt huggna och välbevarade formerna. Foto JL2023.

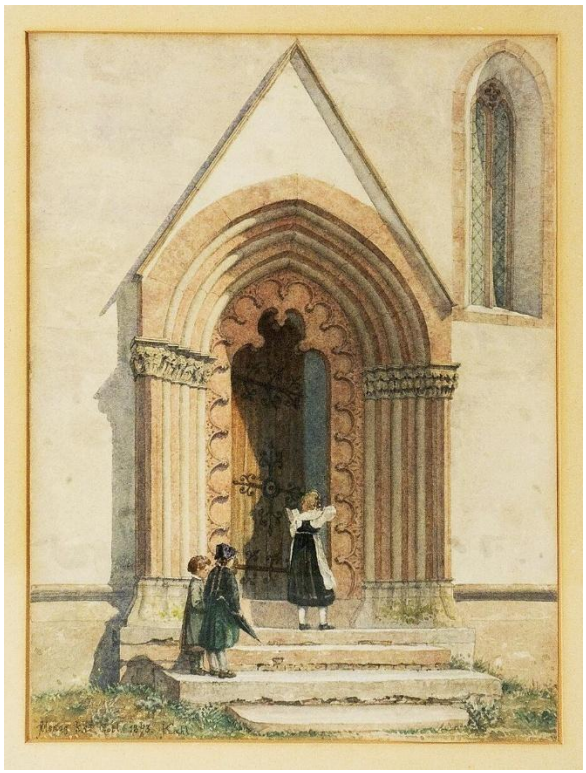
Korportalens östra kapitälband. T.v. detalj, visande de skarpt huggna och välbevarade formerna och den plastiska reliefen. Nedan till vänster yttersidan på östra kaptälband. Nedan till höger del av korportalens inre mantel. Foto JL 2023.

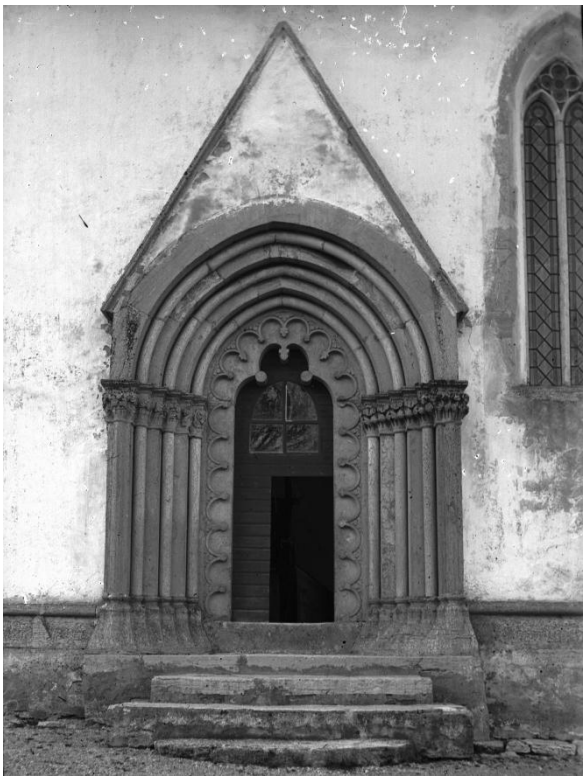

Korportalen vid 1800-talets slut och 1900-talets början. Foto Olof Sörling 1889 och Einar Erici 1916, ATA, samt akvarell av Johan Kahl 1893, Gotlands Museum. Dörrarna i akvarellen är sannolikt en fri rekonstruktion.

Korets södra fönster samt korets östfasad. Foto JL 2023.

Korets trefönstergrupp i öster. Till höger ljusglugg i korets gavel, troligen överflyttad från kyrkans äldre, romanska kor. Foto Pär Malmros 2022, Visby stift.

Exteriör av koret och kyrkan från sydöst. Foto Pär Malmros 2020, Visby stift.

Exteriör av koret från norr.
Foto JL 2023.

Sakristian från sydöst och nordväst. Foto JL 2023.

Sockeln mellan kor och sakristia samt sakristians fönster. Foto JL 2023.

Korets norra hörn och källaren väster om sakristian. Foto JL 2023.

Långhuset från nordväst. Till höger långhusets norra fönster. Foto JL 2023.

Flygbild från norr. Foto Pär Malmros 2020, Visby stift.

Exteriör från nordväst. Foto JL 2023.

Tornportalen. Foto JL 2023. Till höger tornportalen med dörr från 1890-talet, utbytt mot nuvarande dörr med en alternativ glasad dörr 1964-1965. Foto JL 2023.

Tornet från sydväst. Foto JL 2023. Gluggar i tornets sydfasad. Foto Pär Malmros 2022, Visby stift.

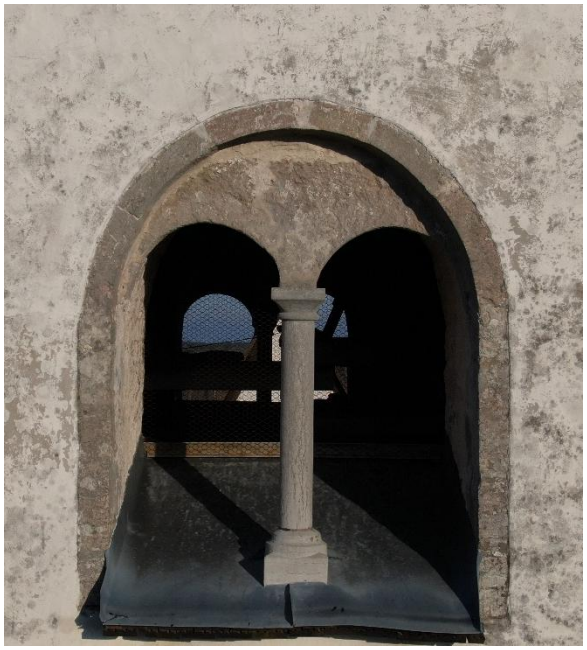

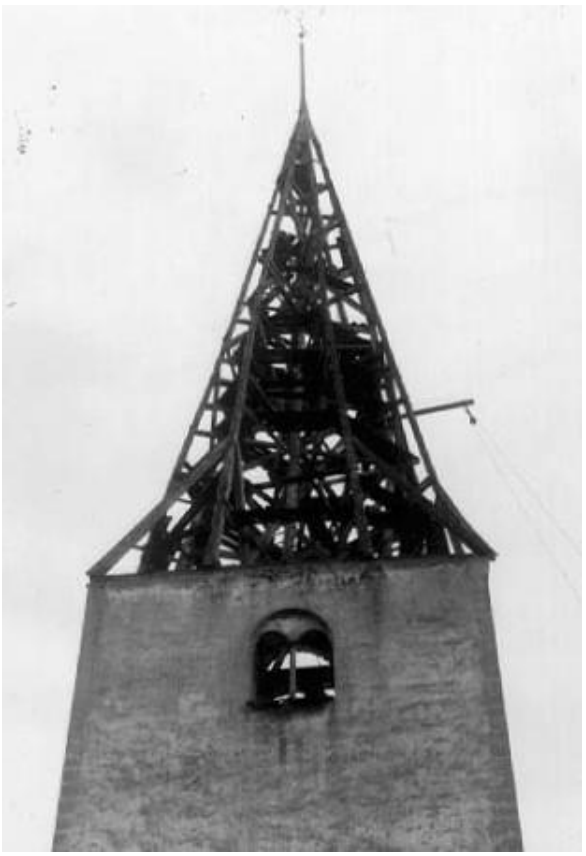
Tornets övre del från sydöst. Till höger trappglugg i tornets nordvästra hörn. Nedan till vänster tornets östra och norra ljudgluggar. Foto Pär Malmros 2020 och 2022, Visby stift.

Tornets västra ljudglugg. Till höger vindflöjeln med årtalet 1803 (spegelvänt). Foto Pär Malmros 2022, Visby stift. Nedan till vänster tornhuven. Foto JL 2023. Nedan till höger huven under nybyggnad. Foto Greta Arwidsson 1953, Gotlands Museums arkiv.

Interiör

Kyrkorummet har en tydlig tredelning genom uppdelningen i kor, långhus och ringkammare, åtskilda av murade bågar. Koret är invändigt högre och bredare än långhuset, men triumfbågens måttliga höjd och det höga innertaket i långhuset dämpar intrycket av den höjdskillnaden. Kyrkorummet är ljust, främst långhuset som upplyses av stora fönster på var sida samt ringkammaren vars portal har en helt uppglasad dörr som alternativ till den helt slutna trädörren som alltid står uppställd. Innermurarna och valven är putsade. I koret och triumfbågen är omfattningarna utförda i huggen sten, medan de med något undantag är putsade i långhuset och ringkammaren. Långhusets innertak är ett tredingstak med brädpanel, målad i anslutning till väggarnas puts. Ett ljusare parti över tornbågen är en fyllnadsmur från 1964-1965 och visar troligen i nederkanten nivån för ett tidigare horisontellt innertak av trä. Tornbågens rundade form härrör från samma tillfälle, då bågen, som tidigare vara vidare vid basen, murades om. Koret och ringkammaren täcks av murade kryssvalv. På långhusets sidomurar syns spår av rivna (eller aldrig fullbordade) murade valv med väggkonsoler och som bör ha haft mittkolonner eller -pelare. Det finns även fragment av kalkmålningar, varav några på långhusets sidomurar dokumenterades 1964-1965, men sedan överputsades. Korets östfönster, vars ljus delvis dämpas av altaruppsatsen, har kvar flera rutor med glasmålningar från korets byggnadstid.

Medan koret enbart rymmer altaranordningen och en fri yta som kan tas i anspråk upptas långhuset av bänkinredningens sittplatser. Ringkammaren är inrett till gudstjänstrum för mindre samlingar samt till dopkapell med ett altare på södra sidan. Rummet får ljus via västportalens glasdörr som tidigare även gjorde ingång från den intilliggande dåvarande stiftsgården, som kunde ha mindre gudstjänster och andaktstunder i ringkammaren. Den funktionen var sannolikt ett av skälen till inredningen av kapellet eftersom det har tillkommit långt tidigare än motsvarande mindre gudstjänstrum i större kyrkor.

En högt placerad lucka i långhusets sydvästra hörn är återstoden av en tidigare murtrappa. Trappan har troligen löpt i långhusets västra mur och mynnat genom öppningen som då var belägen över valven. Resten av trapploppet torde ha förstörts när den del av tornbågen som ligger i långhusets västra mur vidgades. Den var före 1964-1965 än vidare än i dag. Att en murtrappa lett upp i västmuren skulle kunna tala för att ett torn inte var planerat från början, eftersom den skulle ha förhindrat en bågöppning i samma mur. Emellertid skulle trapploppet ha kunnat vara så brant att det helt var lagt vid sidan om en bågöppning som då måste ha varit väsentligt mindre än den nuvarande. Intressant är att passagen mellan tornet och långhusvinden ligger oväntat högt ovanför valvens tidigare ovansida. Kanske beror det på att långhusvinden vid tornbygget ännu nåddes via trappöppningen i långhusets sydvästra hörn.

Den nuvarande uppgången till vinden ligger i tornbågens norra vederlagsmur. Att lägga öppningen i bågen är ovanligt. En annan ovanlig detalj är att öppningen är rundbågig och även att den rundvälvningen fortsätter i trapploppet, som till skillnad från de flesta andra motsvarande murtrappor inte har rak, trappstegsformat tak utan ett längsgående tunnvalv. Ingången till den första övervåningen har också en fint huggen rundbåge, med antydan till trepassform. I första övervåningens södra mur är en öppning med vid nisch och en kolonnettdelad ljusglugg. Trappans och gluggens dekorativa utformning skulle kunna tala för att våningen inte bara utgjort en tornvåning utan har varit tänkt som ett sidoutrymme med särskild status. Kanske saknade våningen kontakt med våningarna över, vilka då endast nåddes från långhusvinden. Den södra delen av våningen har varit inredd till magasin. Delar av syllar, remstycken och väggpanel återstår. Tjärspår på några av väggplankorna visar att dessa stått utomhus. Dendrokonologiska dateringar

av konstruktionen talar för att den inte är från tornets byggnadstid, utan från 1200-talets senare del. Har den dessutom tidigare stått inomhus talar det för att den har byggts upp inne i tornet ännu senare, vilket dock torde ha varit inom så närliggande tid att byggnadsdelarna ännu var värda att byggas upp inne i tornet. En inte orimlig förmodan är att delarna kommer från en byggnad med samma magasinsfunktion som de fick inne i tornet. Öppningen mot söder kan ha fungerat som lastport, särskilt när den saknade kolonnett. I våningen förvaras i dag och sedan länge olika lösa äldre föremål, som resten av ett flätat hägn, troligen medeltida, samt byggnadsdelar av trä och sten.

Mellan ringkammaren och tornets första övervåning finns ett murat valv, medan övriga våningar skiljs åt av träbjälklag och nås genom branta trätrappor. Lösa rester av tidigare stegar förekommer. Tornets andra och tredje övervåningar har ljusgluggar och skiljs åt av trägolv. Klockvåningen har ljudgluggar åt alla sidor. Öppningarna har kolonnetter och en inre båge som är rundvälvd och inte en triangelbåge, vilket troligen kan ses som ett mer ålderdomligt drag. Klockan är fäst mellan två av bjälkarna mellan murarna, vilka just under klockan understöds av en bockkonstruktion. Den västligaste bjälken över klockvåningen är ornerad och förmodligen återanvänd från annat sammanhang. Ett trägolv ligger mellan klockvåningen och tornhuven. Huven har en sedvanlig inre konstruktion. Genom de byten som skett av torntaket syns knappt längre några spår av de ljudgluggar som mellan 1880-talet och 1960-talet fanns på huven.

Utgången till långhusvinden sker från tornets andra övervåning. Öppningen är ursprunglig och går genom tornets östra mur och långhusets västra mur som reser sig till långhusets taknock. I passagen framgår tydligt skarven mellan de båda murarna. Där framträder även att långhusmuren var putsad innan tornet byggdes och att partier av denna ursprungliga puts ännu är i behåll. Öppningen fanns alltså innan tornet byggdes. Takstolen har på olika ställen inskuret årtalet 1862. Det är troligen byggåret men utesluter inte att delar av virket är äldre. På delar av de tvärgående bjälkarna förekommer spik som kan vara från innertakspanelen i det tidigare innertaket, innan de nuvarande tredingstaket tillkom, troligen på 1860-talet. En svagt spetsbågig öppning, nu med en tunn murfyllnad från 1900-talet kring en ståldörr, leder genom triumfbågsmuren in till korvinden. Omedelbart innanför denna reser sig på korsidan en tegelmurad skorstensstock, troligen från 1938-1939. Korets takstol från 1960-talet skiljer sig genom sin lättare konstruktion med spikbleck från långhusets. Ljusgluggen i östra gavelröstet har rundbågig form. Under denna finns två hål för ställningsvirken eller en annan konstruktion. I korvalvets östra kappa syns nedifrån igensatta öppningar.

Interiör mot öster. Foto JL 2023.

Interiör mot öster.
Foto JL 2023.

Interiör mot väster.
Foto JL 2023.

Interiör mot väster. Foto JL 2023.

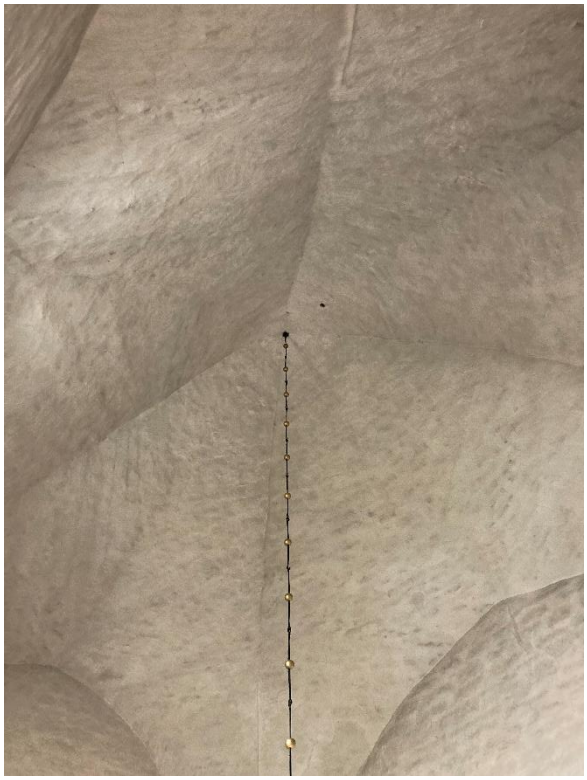

Interiör av koret mot öster. Foto JL 2023.

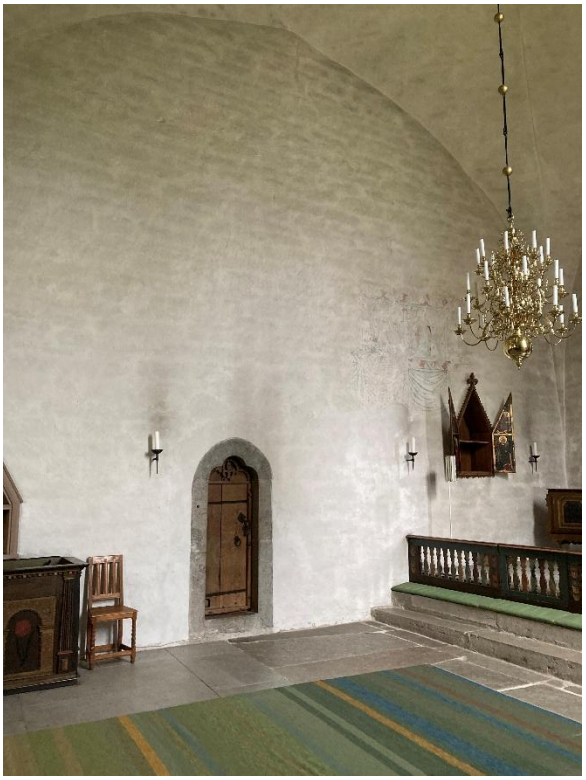

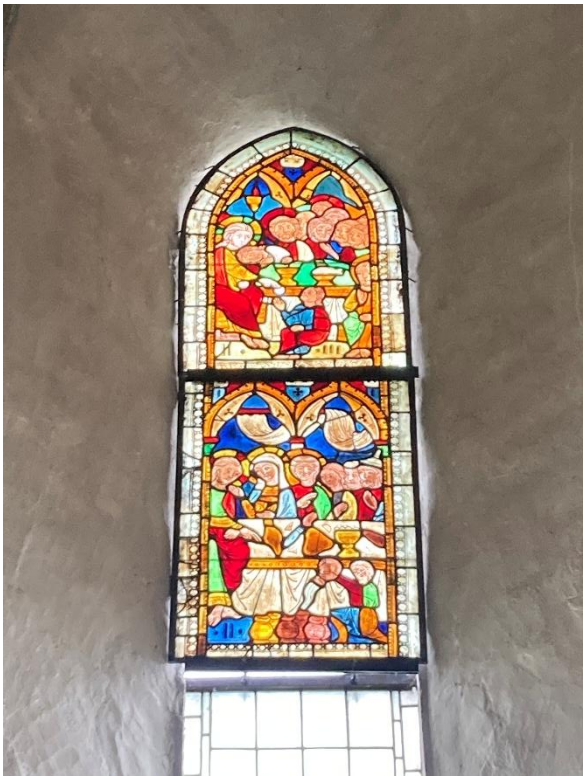
Korets sydöstra hörn med piscina, mindre nisch och större sittnisch. Foto JL 2023.

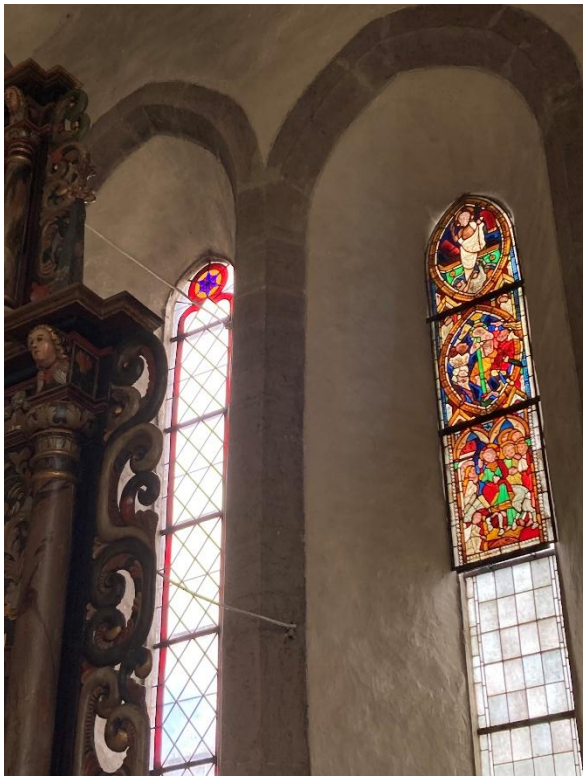
Korets södra fönster samt korvalvet mot nordväst. Foto JL 2023.

Koret mot nordväst och nordöst. Foto JL 2023.

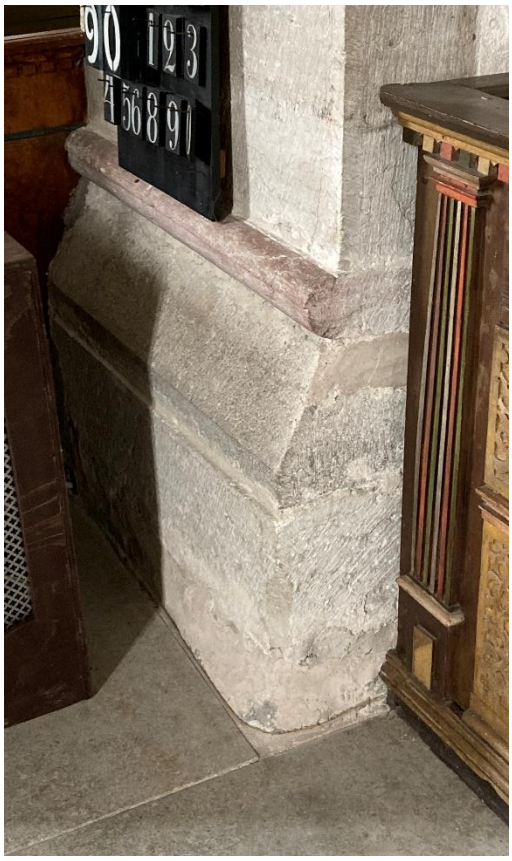

Kalkmålning från 1400-talets mitt eller senare hälft på östra delen av korets norra vägg. Till höger glasmålning från omkring 1300 i det norra av korets fönster i öster. Foto JL 2023.

De mellersta och södra av korets fönster i öster samt glasmålningarna från omkring 1300 i det södra. Foto JL 2023.

Interiör av koret mot väster. Till höger sockel på triumfbågens norra sida. Foto JL 2023.

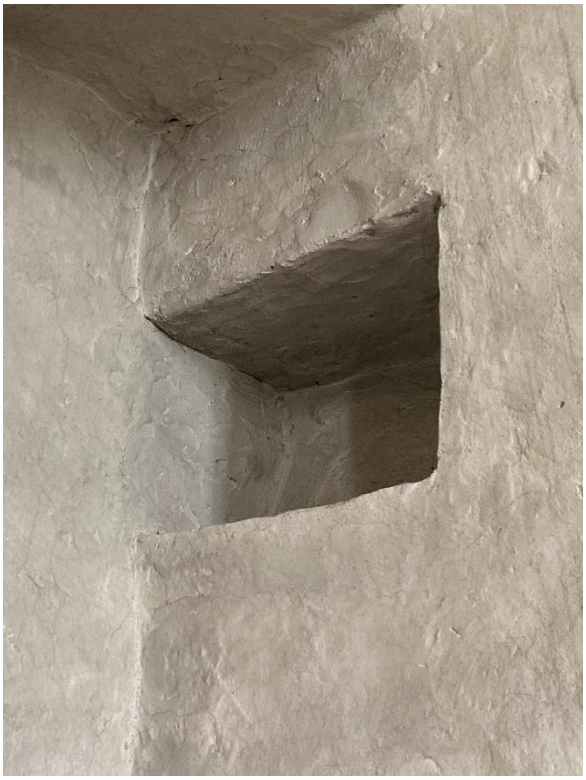
Triumfbågens norra vederlag med sockel och anfangslist. Till höger triumfbågen från väster. Foto JL 2023.

Triumfbågen sedd frontalt rakt från väster. Foto Pär Malmros 2020, Visby stift. Till höger nisch i långhusets nordöstra hörn, återupptagen 1964. Foto JL 2023.

Nisch i långhusets nordöstra hörn, troligen för ett sidoaltare. En motsvarande nisch i söder ännu igensatt. Till höger mindre nisch i den stora nischens östra sida. Foto JL 2023.

Långhuset mot norr med fönster och spår av tidigare valvslagning. Till höger spår av tidigare valvkonsol. Foto JL 2023.

Långhuset mot söder med fönster och svaga spår av tidigare valvslagning. Till höger det västra av fönstren på långhusets södra sida. Foto JL 2023.

Interiör av långhuset mot väster. Foto JL 2023.

Interiör av långhuset mot sydväst. Foto JL 2023.

Dörr till rester av tidigare murtrappa i långhusets sydvästra hörn. Till höger det brutna innertaket. Foto JL 2023.

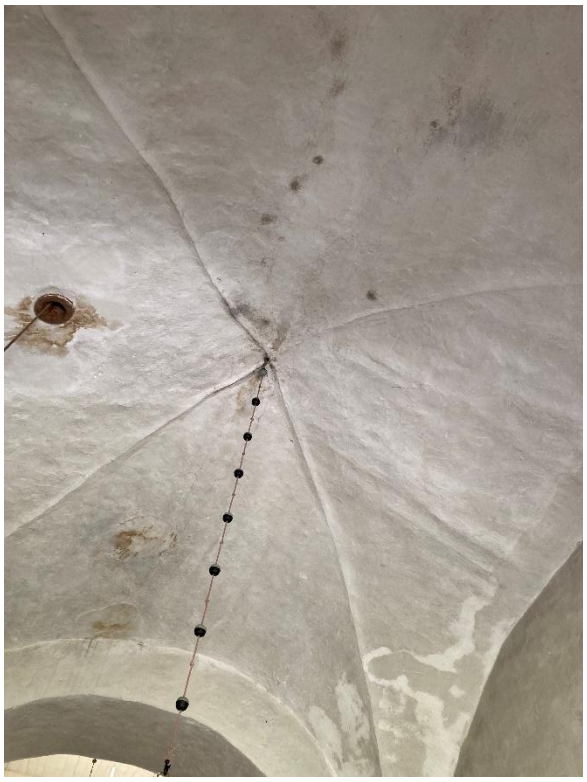

Långhusets västra mur ovanför tornbågen med spår av att innertaket tidigare har varit lägre och plant. Till höger långhusets nordvästra hörn med spår av tidigare valvslagning på norra muren. Foto JL 2023.

Tornbågen och ringkammaren mot väster. Nedan till vänster, linjer markerade i putsen, visande tornbågens form före 1964-1965. Nedan till höger, tornbågen sedd mot nordväst. Foto JL 2023.

Ringkammarens valv, sett mot sydöst. Till höger ringkammaren mot sydöst med inredning för kapell. Foto JL 2023.

Ringkammaren sedd mot nordväst och nordöst. Foto JL 2023.

Tornportalen sedd inifrån med glasdörr från 1964-1965. Till höger sakristieportalen sedd från koret. Foto JL 2023.

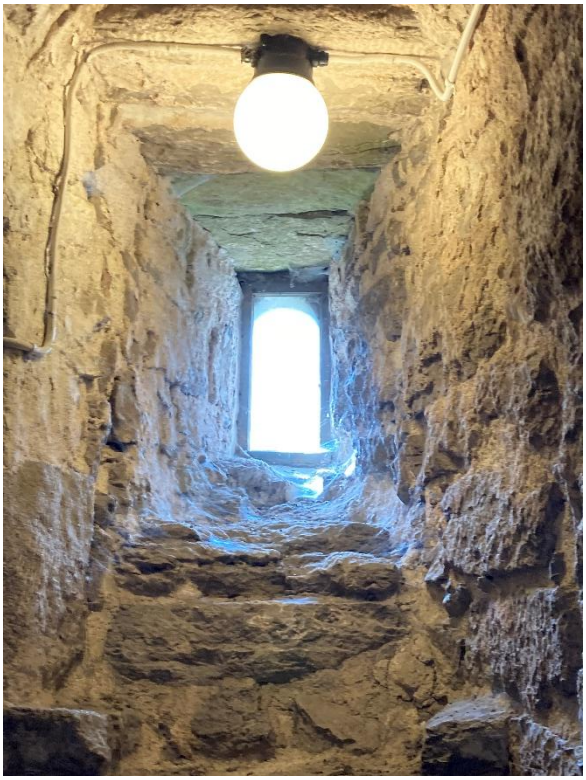

Sakristian mot väster och nordöst. Foto JL 2023.

Dörren i sakristieportalen. Foto JL 2023.

Öppning i tornbågens norra vederlag till trappan till torn och vindar. Till höger vilplan innanför öppningen, sett mot norr, med dörren till trappans fortsättning i norra muren. Foto JL 2023.

Trappan i tornets norra mur sedd mot väster. Till höger ljusglugg i tornets västra mur till trappan. Foto JL 2023.

Öppning från trappan i tornets norra mur till tornets fösta övervåning, i våningens nordvästra hörn. Den bågformade avtäckningen är antingen en återanvänd eller ej utnyttjad arkitekturdetalj. Foto JL 2023.

Tornets första övervåning, sedd mot väster, med rester av en skiljevägg av stående plank mellan syll och remstycke med skåra. Foto JL 2023.

Tornets första övervåning. Västra delen av skärmväggen, sedd mot söder, där plankorna utgörs av återanvänt virke, delvis dekorerat och med tjärspår från att det stått utomhus, daterat till 1300-talets förra hälft. Foto JL 2023.

Västra delen av skärmväggen i tornets första övervåning, sedd mot norr. Foto JL 2023.

Tornets första övervåning sedd mot öster med rester av skärmvägg av plankor som inte har samma höga ålder som de i väster. Foto JL 2023.

Bjälke med skåra, sannolikt från remstycke till tidigare vägg, daterad till 1200-talets senare del. Till höger rester av flätat hägn i våningens sydöstra hörn, troligen medeltida. Foto JL 2023.

Glugg i första övervåningens södra mur. Troligen både ljusglugg som lastöppning. Kolonnetten tillkom 1964-1965. Foto JL 2023.

Del av altarskiva (?) med piscina samt bräda med minnesskrift om takarbete, troligen på tornet, 1888. I tornets första övervåning. Foto JL 2023.

Tornets andra övervåning, sedd mot väster och söder samt, nedan till vänster, sedd mot öster med ingång till långhusvinden. Foto JL 2023.

Tornets tredje övervåning sedd mot nordväst, snett ovanifrån. Foto JL 2023.

Tornets tredje övervåning. Ljusglugg mot väster. Foto JL 2023.

Handavtryck i murbruket i tornets tredje övervåning. Blick från tredje övervåningen genom öppningar ner till första övervåningen. Foto JL 2023.

Klockvåningens sydöstra hörn samt ljudgluggen i väster. Foto JL 2023.

Klockvåningen sedd mot norr. Foto JL 2023.

Klockvåningens östra ljudglugg. Till höger bevarade delar av äldre kolonnetter samt kimningsstenar. Foto JL 2023.

Tornhuvens inre konstruktion sedd nedåt mot murkrönet samt uppåt. Spår saknas i princip av de 1964-1965 borttagna takkuporna. Ett golv skiljer huven från klockvåningen. Foto JL 2023.

Passage mellan tornets andra övervåning och långhusvinden, sedd från tornet samt från vinden. Skarven mellan långhusets västra och tornets östra murar framträder. Foto JL 2023.

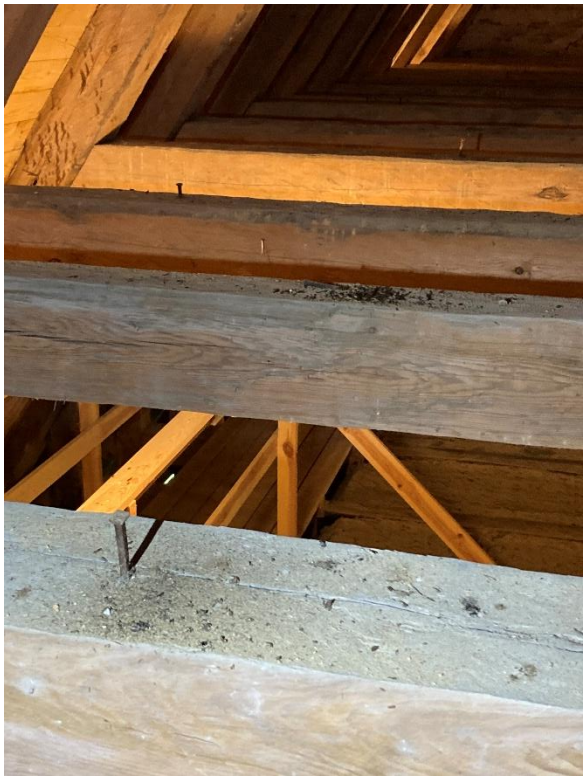
Blick nedåt i springan mellan långhusets västra och tornets östra mur med kvarsittande ursprunglig ytterputs på långhusmuren, sedan 1200-talet dold av tornmuren. Till höger södra delen av långhusets västra gavelröste, sett inifrån vinden. Foto JL 2023.

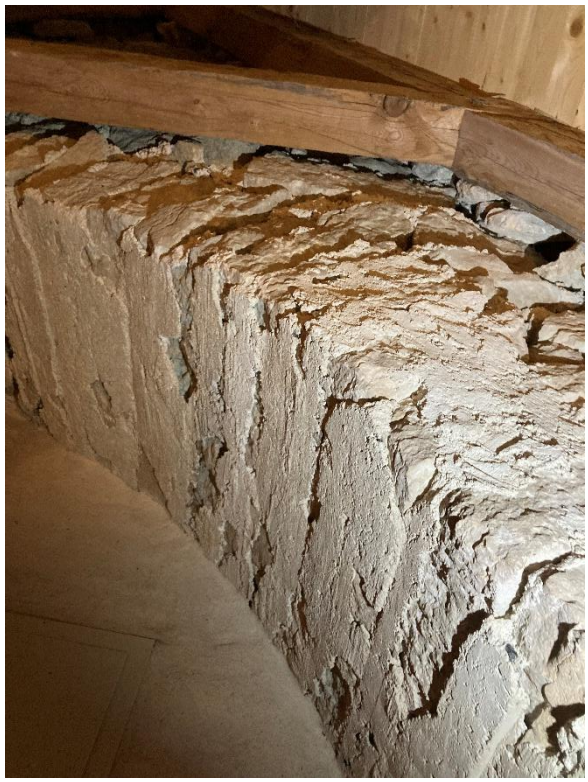

Långhusvindens övre del sedd mot väster. Till höger del av takstolens konstruktion vid sidomurarna. Foto JL 2023.

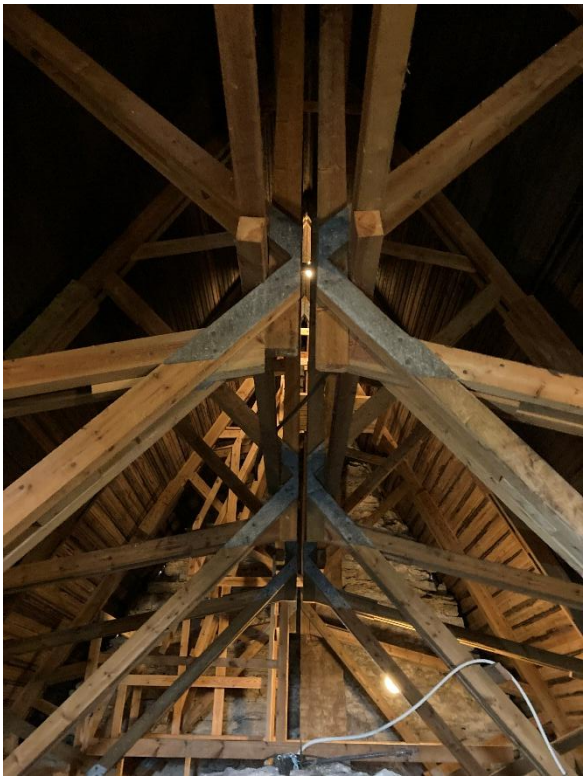

Långhusvindens nedre del sedd mot väster. Till höger inskrift som daterar takstolen till 1862. Foto JL 2023.

Spikar på delar av takstolen, möjligen återanvända bjälkar på vilka det tidigare innertaket varit fäst. Till höger långhusvinden mot öster. Foto JL 2023.

Bågöppning i triumfbågsmuren mellan långhus- och korvindarna, igensatt troligen 1964-1965 och försedd med ståldörr, sedd mot nordöst från långhusvinden. Till höger del av bågens södra sida, sedd mot öster.

Bågöppning i triumfbågsmuren, sedd mot väster från korvinden. I förgrunden skorstensstock, troligen från 1938-1939. Till höger korvinden mot väster med takstol från 1964-1965. Foto JL 2023.

Korvalvets nedre södra sida, sedd från öster, och övre västra, sedd från väster. Foto JL 2023.

Korvinden sedd mot öster. Till höger östra gavelröstet med ljusglugg. Foto JL 2023.

Bjälkhål, från byggnadsställning eller annan konstruktion, i östra gavelmuren. Till höger igensatta ursprungliga hål i korvalvets östra valvkappa. Foto JL 2023.

Fast inredning och inventarier

På ett murat altarbord, troligen från korets byggnadstid omkring 1300 står en altaruppsats av trä i två våningar med krön, tillverkad av Johan Dunderhake 1757 och målad 1759 av Magnus Möller med Nattvarden som huvudmotiv och Uppståndelsen i överstycket under ett krön med Adolf Fredriks namnchiffer. Söder om altaret finns en piscina på kolonnett i rekonstruerad och kompletterad uppställning från 1964-1965. En rymlig sittnisch finns på korets södra sida. På norra sidan sitter att sakramentskåp med dörrar, på insidan rikt bemålade omkring 1300 med Marie bebådelse och två ljusbärande änglar. En stor nisch i långhusets nordöstra hörn har utgjort altarnisch efter korets tillkomst och har haft en nu igenmurad motsvarighet i söder. Det välbevarade triumfkrucifixet från 1100-talets slut konserverades och kompletterades av Erik Olsson, Sanda, 1961. Träskulpturer har bevarats från ett tidigare altarskåp från korets byggnadstid omkring 1300, bland annat en skulptur av S:ta Katarina av Alexandria, senare omgjord till att föreställa en apostel i samband med att skulpturerna infogades i 1700-talets altartavla, avlägsnade 1964-1965. Predikstolens korg med målade evangelister härrör från 1586, målningarna från 1662 av Johan Bartsch, utom längst i söder som bevarar en senare övermålning från 1817. Predikstolen stod från troligen 1817 till 1938-1939 på korets norra sida i en fristående konstruktion med knoppkrönta stolpar, men förekomsten av ett tidigare mindre fönster talar för att den före dess har stått på nuvarande plats.

En korbänk från 1688 uppställdes på nuvarande plats i korets nordvästra hörn. Den stod tidigare på korets södra sida och en större, nu magasinerad bänk, stod i norr. Långhusets bänkinredning innehåller delar från 1700-talet, men byggdes om senast på 1930-talet. I ringkammaren och sakristian förekommer trävita väggbänkar i furu, ritade av Karl Erik Hjalmarsson som även ritat orgeln från 1971, byggd av A. Magnussons orgelbyggeri i Göteborg. Hjalmarsson har också ritat altaret i ringkammaren som ursprungligen hade rester av ett medeltida processionskrucifix fästat där i dag sitter en Kristusbild från 1980-talet. Dopfunten, jämte triumfkrucifixet kyrkans äldsta föremål, är i sandsten och från 1100-talets senare del. Målningen från 1846 återgår sannolikt delvis på tidigare färgsättningar. Utöver fattigbössan från 1600-talet och kollekthåvar från 1775 finns senmedeltida kollekttavlor i behåll, nu i Gotlands Museum. I främst koret förekommer gravhällar från olika tider. Klockan i tornet är från 1400-talets förra hälft, gjuten av ”Die Apengeter”. En senmedeltida primklocka finns även i behåll. Olika lösa medeltida föremål från kyrkan är en monstrans samt en trädel av en sadel samt delar av en ringbrynja.

Kyrkorummets inredning, huvudsakligen från 1600- och 1700-talen med inslag av föremål från medeltiden och 1960-talet. Foto JL 2023.

Det murade medeltida altarbordet, oklätt, rakt från väster. Foto Inventarieinventeringen ca 2000, Visby stift. Till höger relikgömman på framsidan. Foto JL 2023.

Altaruppsats, tillverkad av Johan Dunderhake 1757 och målad 1759 av Magnus Möller. Foto JL 2023.

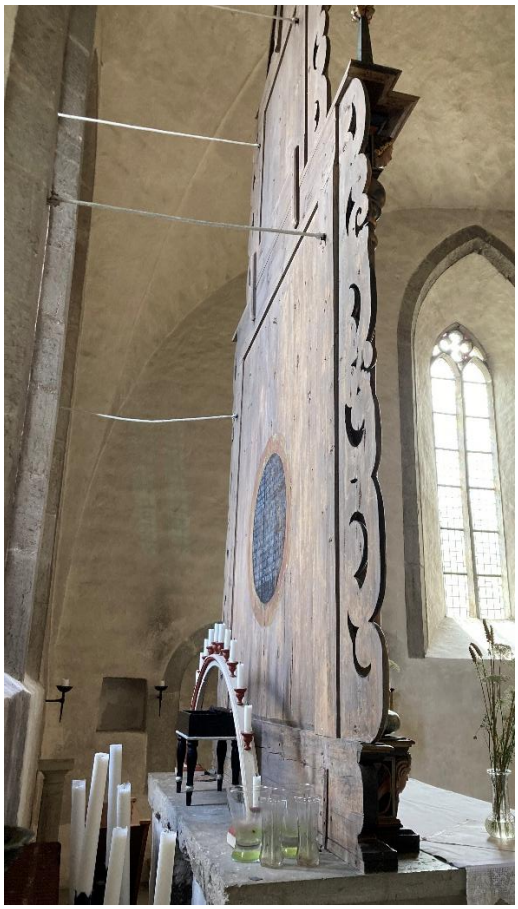

Altaruppsatsens centralmotiv med Nattvarden, målad av Magnus Möller 1759. Foto JL 2023.

Detalj av altaruppsatsens bildhuggeri. Altarkrucifix från 1961. Foto JL 2023.

Altaruppsatsens krönparti med målning av Uppståndelsen samt kung Adolf Fredriks monogram. Till höger altartavlans baksida. Foto JL 2023.

Nisch på det medeltida altarets baksida. Till höger äldre radiator vid östra ytterväggen bakom altare. Foto JL 2023.

Målad inskrift på altartavlans baksida. Till höger altarskranket, från troligen från1600-talet, sett från nordväst Foto JL 2023.

Piscina i korets sydöstra hörn. Medeltida med cuppa från 1964. Foto JL 2023.

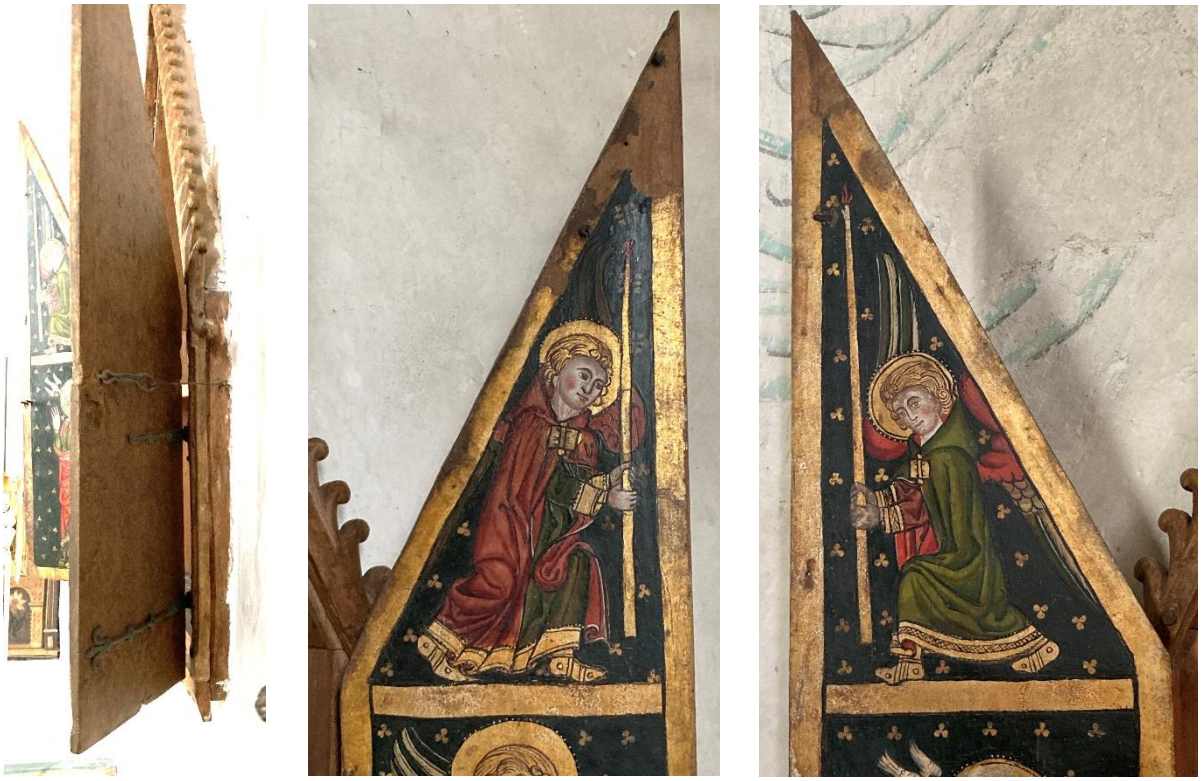

Sittnisch på korets södra sida med mindre nisch intill. Ovan nisch i korets nordvästra hörn med träfodring från 1964-1965. Även dynorna tillkom då. Foto JL 2023.

Sakramentsskåp i korets norra mur med målning från omkring 1300 på dörrarna. Foto JL 2023.

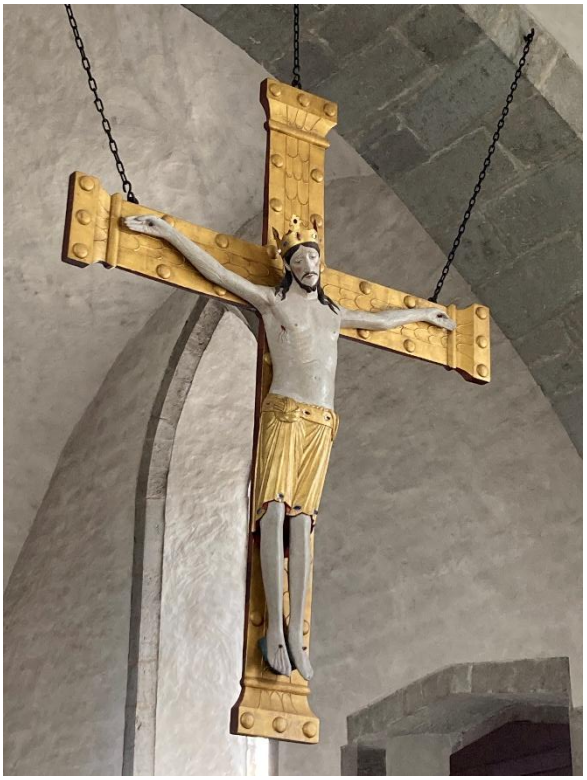
Längst till vänster utsidan på sakramentsskåpets ena dörr. I mitten och till höger målningar på övre delen av sakramentskåpets östra och västra dörrar. Foto JL 2023.

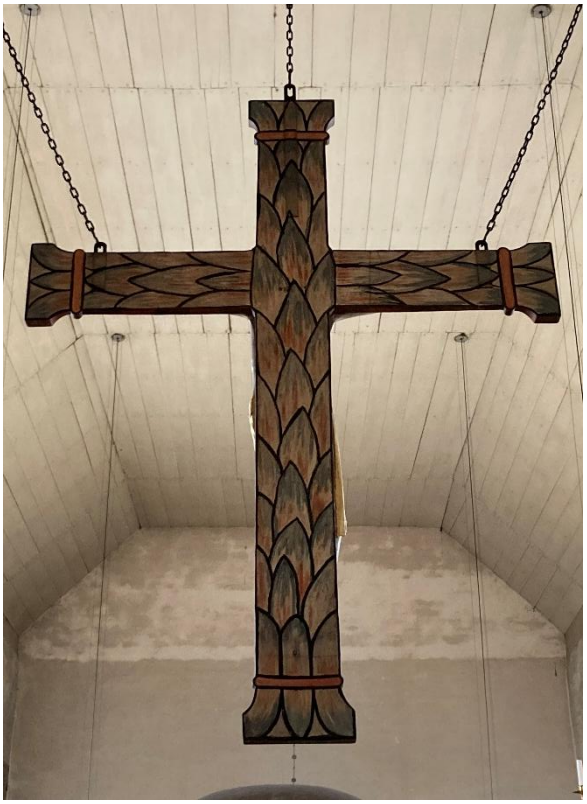
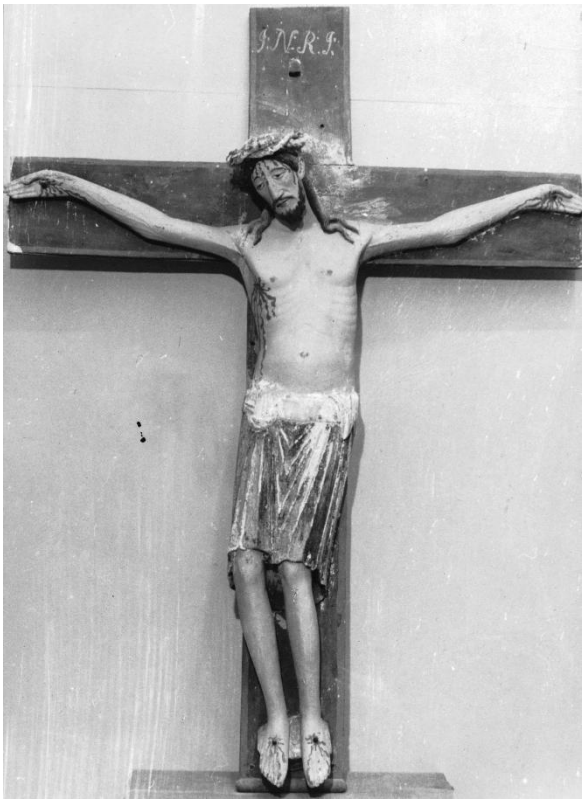
Målningar på nedre delen av sakramentsskåpets östra och västra dörrar visande Marie bebådelse. Foto JL 2023.

Triumfkrucifix från 1100-talets slut. Foto JL 2023.

Triumfkrucifixet framifrån och snett från sidan. Foto JL 2023.

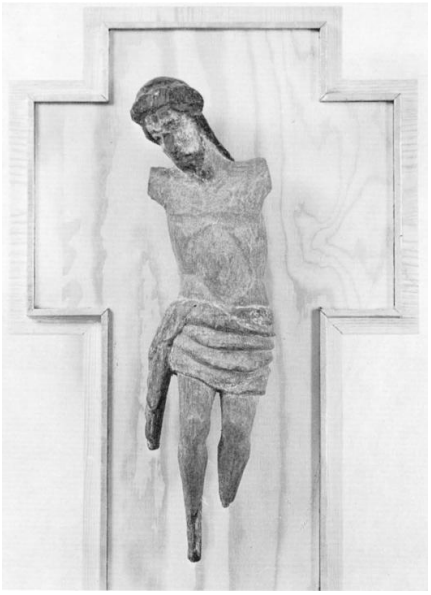
Triumfkrucifixets målade baksida. Foto JL 2023. Till höger krucifixet före restaurering 1961 då äldre måleri togs fram och vissa saknade delar kompletterades. Foto Erik Olsson, Sanda, 1961, ATA.

Skulpturer från ett tidigare altarskåp från omkring 1300. Till höger en av skulpturerna, en bild av S:ta Katarina av Alexandria, 1559 ommålad till apostel. Foto JL 2023.

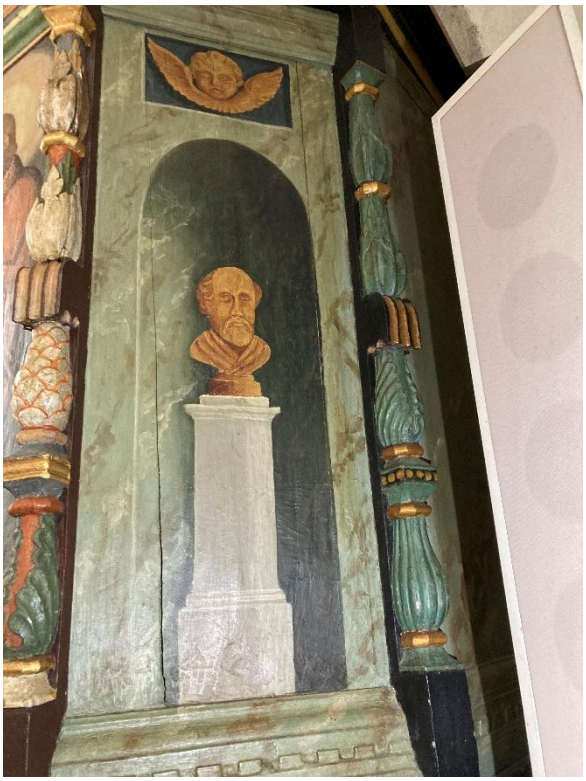
Träskulpturernas tidigare placering, uppsatta i långhusets nordöstra altarnisch, där krokarna ännu sitter kvar, och krucifixet på altaret i ringkammaren. Efter en stöld 1985 flyttades övriga bilder till sakristian. Foto Sören Hallgren 1965, efter SvK 118, Go V:2 (1968), respektive JL 2023.

Predikstol med korg från 1586, ljudtaket troligen från 1600-talet, målning av Johan Bartsch 1662. Underredet ommurat vid predikstolens flytt 1939. Foto JL 2023.

Predikstolskorgens målningar av Johan Bartsch 1662, troligen utifrån äldre. Foto JL 2023.

Predikstolen, bevarad övermålning av Gustaf Abraham Möller 1817 invid muren. Foto JL 2023. Till höger predikstolens uppställning från troligen 1817 till 1939. Foto Einar Erici 1916, ATA.

Korbänk från 1688, före 1964-1965 på korets södra sida. Foto JL 2023.

Bänkinredning från 1700-talet, ombyggd på 1800- och 1900-talen. Norra kvarteret. Foto JL 2023.

Bänkinredningens dörrar med målning av 1700-talskaraktär i det norra kvarteret. Foto JL 2023.

Dörrar i norra bänkkvarteret med annan typ av 1700-talsmålning. Till höger södra bänkkvarterets innanmäte. Säten, väggskärmar med mera härrör från 1938-1939. Foto JL 2023.

Skärm från tidigare korbänk från 1600- eller 1700-talet på korets norra sida, avlägsnad 1964-1965. Foto Bo-Göran Kristoffersson ca 2005, Visby stift.

Bänk från 1964-1965, ritad av Karl Erik Hjalmarsson, i sakristian och av samma typ som bänkinredningen i ringkammaren. Även dynorna tillkom då. Foto Bo-Göran Kristoffersson ca 2005, Visby stift.

Orgel från 1971 av orgelbyggare A. Magnussons orgelbyggeri, Göteborg, efter ritningar av Karl Erik Hjalmarsson. Foto JL 2023.

Nummertavla, troligen tillverkad på 1740-talet av Johan Hernell. Till höger krucifix på altaret i ringkammaren med Kristusbild från ca 1985 av Åsa Ardin, Garde. Foto JL 2023.

Altare i ringkammaren, tillverkat 1964-1965 efter ritningar av Karl Erik Hjalmarsson. Foto JL 2023.

Dopfunt av sandsten från 1100-talets slut. Målad, senast 1846. Foto JL 2023.

Dopfunt av sandsten
från 1100-talets slut.
Foto JL 2023.

Detalj av dopfuntens cuppa visande Flykten till Egypten. Till höger samma motiv i släpljus. Foto JL 2023.

Konungarnas tillbedjan. Detalj av dopfuntens cuppa. Foto JL 2023.

Konungarnas dröm. Detalj av dopfuntens cuppa. Foto JL 2023.

Huvuden på dopfuntsfoten. Foto JL 2023.

Fattigbössa från 1600-talet. Foto JL 2023. Till höger kollekttavla, troligen från 1400-talet, nu på Gotlands Museum. Foto Bo-Göran Kristoffersson ca 2005, Visby stift.

Kollekttavla, troligen från 1400-talet, nu på Gotlands Museum. Till höger kollekthåvar från 1775. Foto Bo-Göran Kristoffersson ca 2005, Visby stift.

Klocka, gjuten av ”Die Apengeter”, 1400-talets första hälft. Foto JL 2023. Till höger Maria med barnet, detalj av klockan. Foto ES 2023.

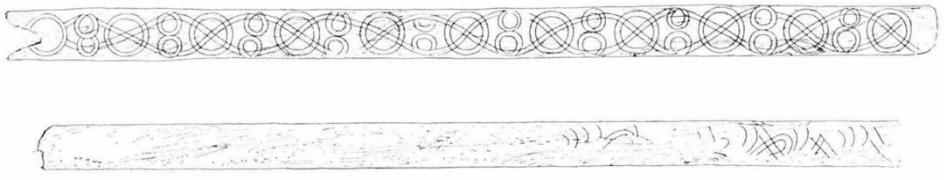

Detalj av klockan. Foto ES 2023. Till höger primklocka, senmedeltida. Foto Bo-Göran Kristoffersson ca 2005, Visby stift.

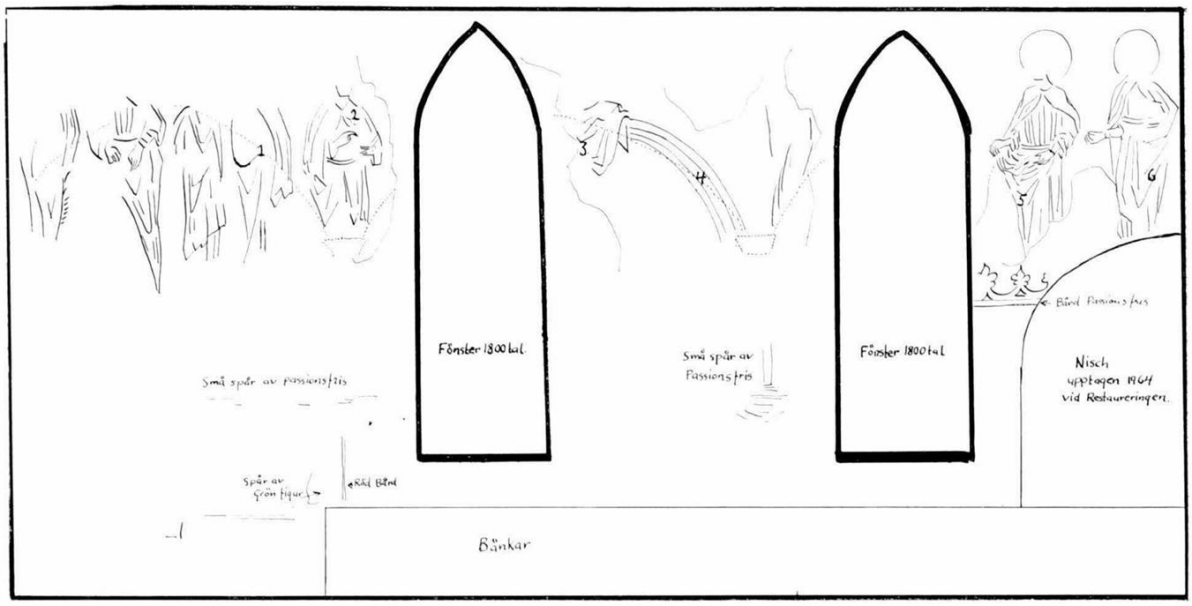
Restaureringar

Inre restaureringar

Under 1700-talet genomgick kyrkorummet omvandlingar som berörde såväl inredning som målningar i taket och på läktarens undersida. År 1816 ägde en samlad inre restaurering rum, varvid kyrkorummet vitkalkades. Nu överkalkades troligen de kalkmålningar som är omtalade i beskrivningar av kyrkan från 1700-talet och varav rester påträffats. Som kontrast mot de vita murarna och valven målades huggstensdetaljer, sannolikt med ett kvadermönster. Troligen var det i samband med detta som predikstolen flyttades till koret. Nu eller senare på 1800-talet ommålades bänkinredningen till en enhetlig färgsättning. Vid 1800-talets mitt genomgick långhuset en betydande omvandling. De nuvarande spetsbågiga fönstren tillkom, formade med södra korfönstret som förebild och placerade symmetriskt, samtidigt som innertaket höjdes och fick nuvarande form av ett tredingstak. Förutom att öka rymden, minska skillnaden mot koret och troligen ge plats för en planerad orgel var det sannolikt för att ge mer visuellt utrymme kring triumfbågen. Fönstrens form och tredingstaket återgick på ett mer genomgripande ombyggnadsförslag från 1856. År 1871 försågs korfönstren med färgat glas i de rutor som saknade glasmålningar och 1891 ersattes en äldre läktare av en och något mindre läktare i väster bärande en stor orgel. I tornportalen infogades en glasad dörr för att ge ljus till sittplatser i ringkammaren. Av foton att döma genomgick kyrkan även fler förändringar och möjligen var det nu som huggstensdetaljer fernissades istället för den tidigare övermålningen. En restaurering av kyrkan ägde rum 1938-1939. Då flyttades predikstolen till nuvarande plats. Bänkinredningen i långhuset byggdes om varvid den äldre målningen togs fram och övermålningen på kyrkorummets huggstensytor togs bort. Åren 1964-1965 genomgick kyrkan en ny restaurering under ledning av arkitekt Karl Erik Hjalmarsson. En central del i denna var en förstärkning och ommurning av tornbågen. Läktaren revs och bågen i långhusets västra mur förändrades såtillvida att ett senare murad pelarstöd revs och en mindre båge slogs innanför den befintliga. Ett indraget parti av murens övre del fylldes ut i linje med murens nedre del. Den tidigare glasdörren i tornportalen ersattes av en ny som kunde ge mer ljus till ringkammaren vilken nu inreddes till ett mindre andaktsrum, enkelt tillgängligt utifrån. Koret ommöblerades något och en äldre nisch togs fram i långhuset.

Bjälke från klockvåningen med skuren dekor. Troligen återanvänd från någon del av kyrkan. Ritning Per Olof Westlund 1932. Efter SvK 118, Go V:2 (1968).

Medeltida kalkmålningar på långhusets norra mur, överkalkade 1816, frilagda och åter överputsade 1964. Ritning Erik Olsson, Sanda, 1964. Efter SvK 118, Go V:2 (1968).

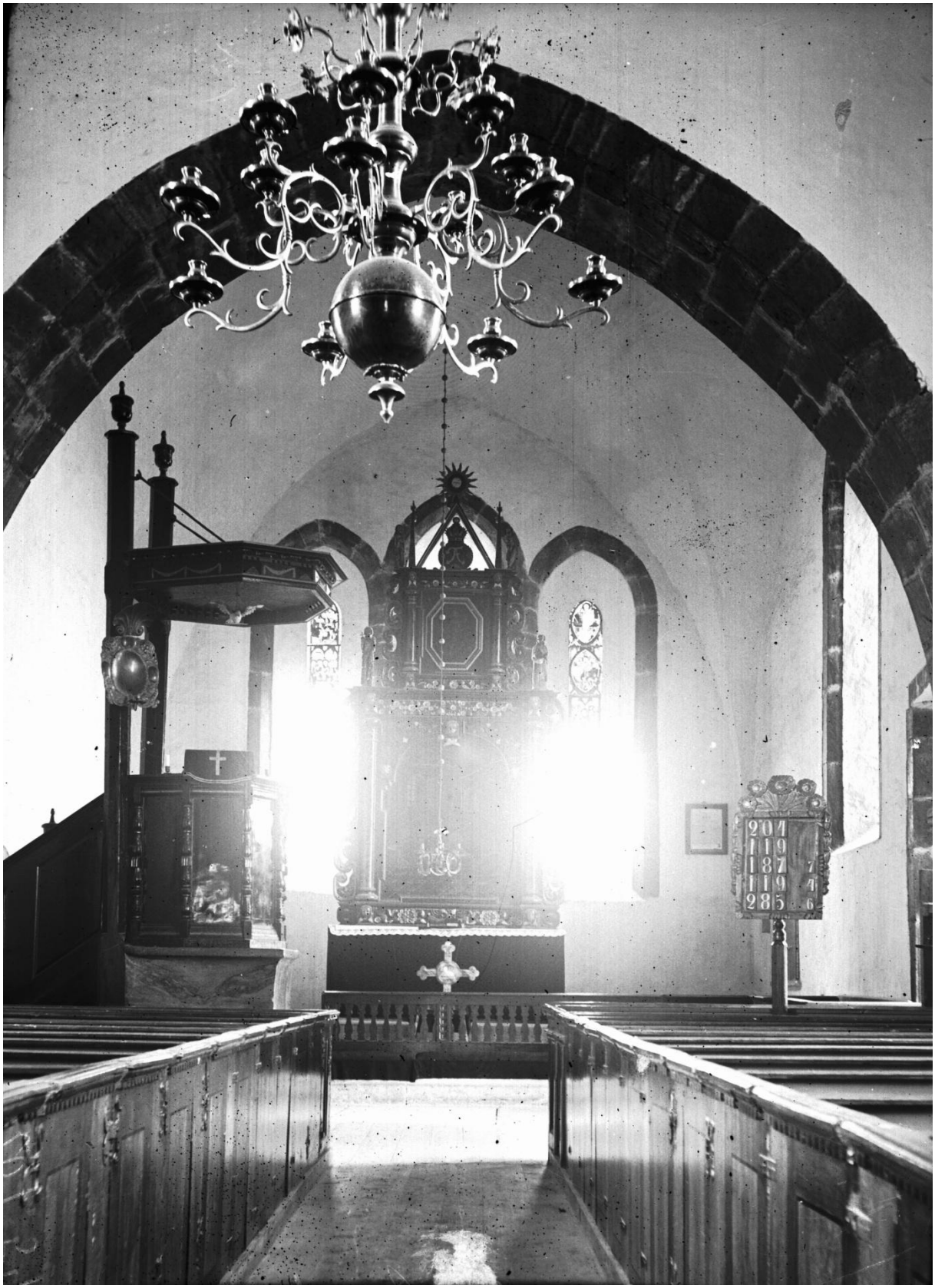
Kalkmålningar, framtagna och åter överputsade 1964. Foto Erik Olsson, Sanda, 1964, ATA. I mitten och till höger planka med målningar av 1700-talstyp, troligen från det tidigare plana innertaket över långhuset, före det nuvarande tredingstaket från 1860-talet. Foto JL 2023.

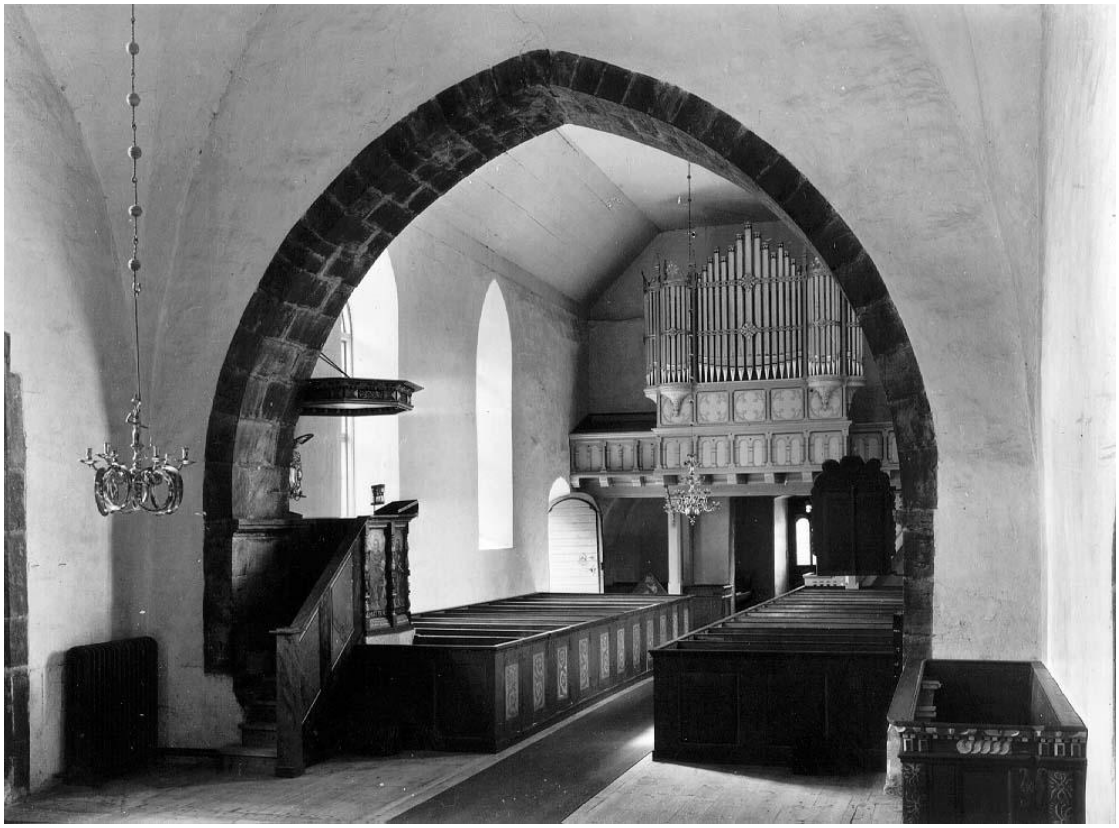
Inblickar i kyrkans interiör före omkring 1890, genom långhusets sydportal, genom tornportalen, mot sakristieingången och genom ingången till sakristian. En läktare i väster utan orgel, troligen med ringkammaren avskild till magasin, sträckte sig fram förbi långhusportalen och hade målad dekor på undersidan. Sakristieportalen och sannolikt andra murbågar var målade med kvaderstensdekor. Foto (detaljer) Olof Sörling 1889, ATA.

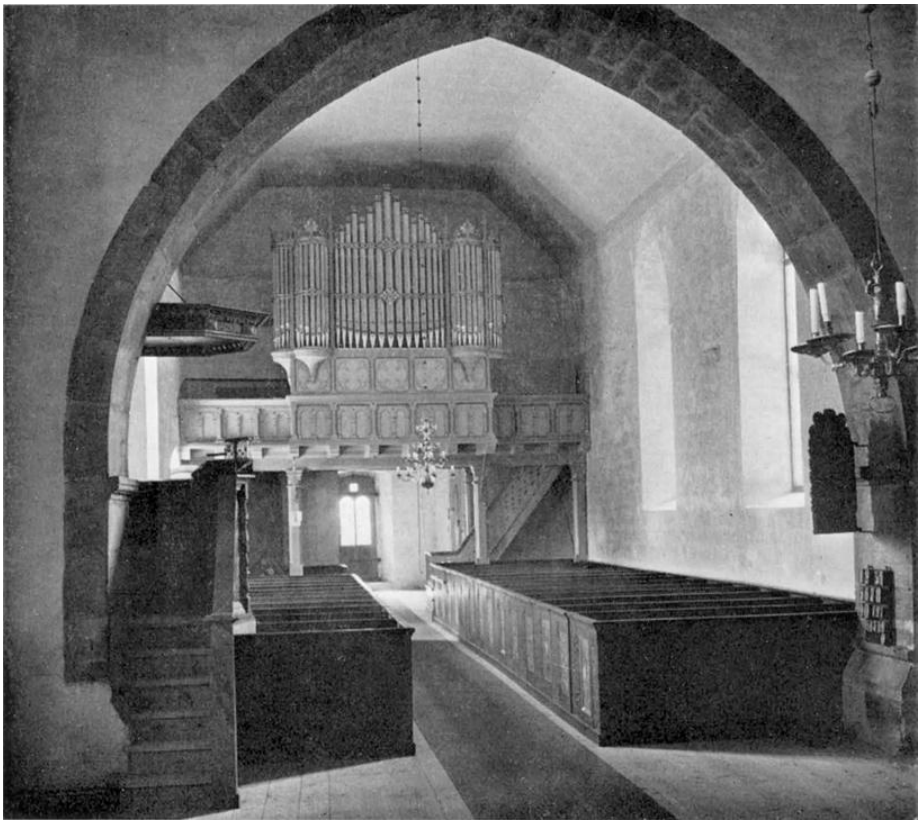
Interiör mot öster sannolikt efter restaurering omkring 1890. Foto troligen från 1890-talet, ATA.

Interiör mot öster i början av 1900-talet. Predikstolens ovanliga fristående placering härrörde troligen från 1817. Det murade fundamentet täcks av en kälat rätvinklig skiva, säkerligen från ett sidoaltare. Foto Einar Erici 1916, ATA.

Interiör mot väster med den 1891 efter ritningar av Gustaf Petterson byggda orgeln och läktaren och efter restaureringen 1938-1939 då predikstolen flyttades. Foto i GMA (894_83).

Interiör mot väster efter 1938-1939. Foto Nils Lagergren 1960. Efter SvK 118, Go V:2 (1968).

Interiör mot öster efter restaureringen 1938-1939. Foto Nils Lagergren 1960. Efter SvK 118, Go V:2 (1968).

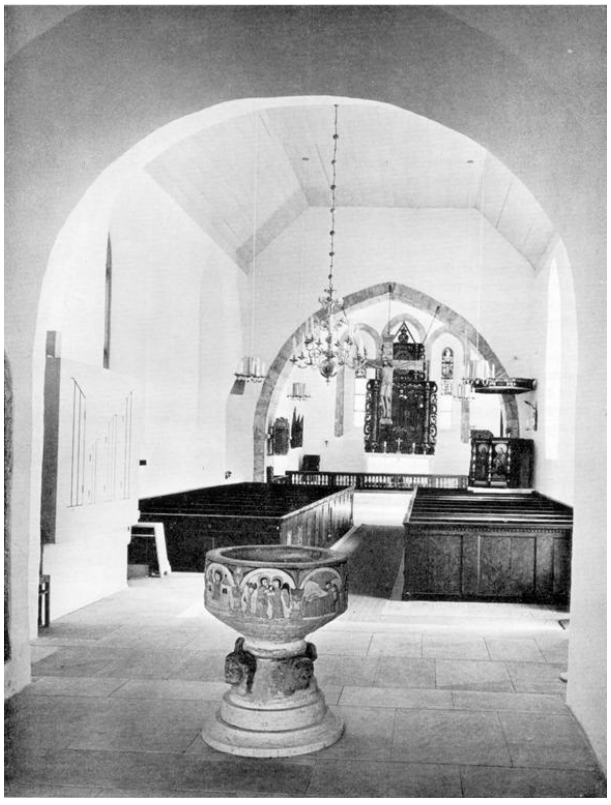

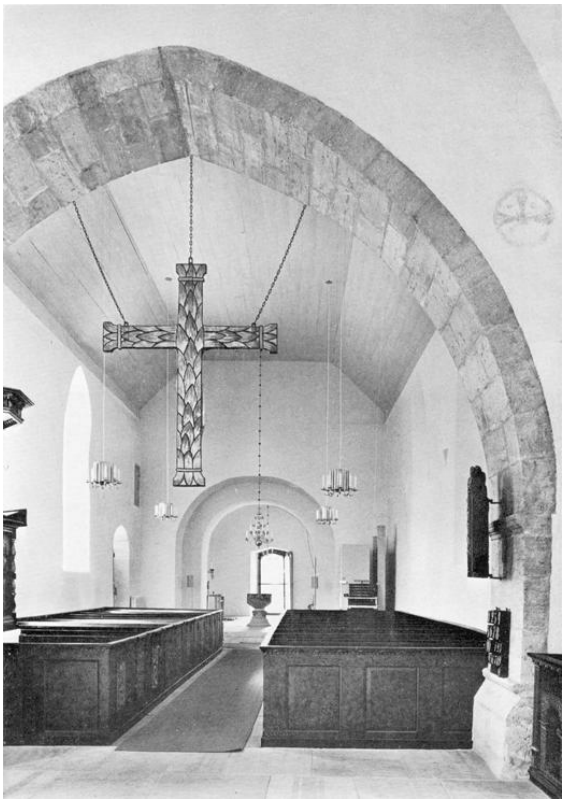
Interiör mot öster efter restaureringen 1964-1965. Foto GMA (894_84).

Mynning till tidigare murtrappa i långhusets sydvästra hörn samt bågen i långhusets västra gavelmur frilagd i samband med ommurning 1964-1965. Foto GMA (894_117, 894_72).

Interiör mot öster och väster strax efter restaureringen 1964-1965. Orgeln ett provisorium i väntan på den nuvarande från 1971. Foto Sören Hallgren 1965. Efter SvK 118, Go V:2 (1968).

Arkeologi

De gotländska kyrkorna erbjuder ett stort mått av arkeologiskt intressanta spår. Det gäller både marken som kyrkan står på och kyrkogården samt ibland även de närmaste omgivningarna. Kyrkorna byggdes ofta på redan etablerade platser och under de nära tusen år en kyrka stått på samma plats har det avsatt lämningar, som kanske inte är lika märkbara som den stående kyrkan men som är värda att uppmärksammas som viktiga kunskapskällor. Det är till exempel spår av tidigare kyrkobyggnader, bevarade trä- eller stenkistor, bildstensfragment, gravklot och gravstenar, men även runristningar och lösa föremål. I föreliggande avsnitt fokuseras på anläggningar under mark och golv. De artefakter som är med i rapporten är sådana som representerar något som kan peka på att det finns okända fornlämningar. I det här fallet är det företrädesvis vikingatida föremål som kan tyda på att det finns gravar kvar från det tidigaste kyrkoskedet.

På den norra sidan av kyrkorna ligger många av de äldsta kristna gravar som vi känner till. Här begravdes framför allt kvinnor under kyrkans tidiga existens i enlighet med ett könssegregerat gravskick. Redan under 1200-talet upphörde i flera fall bruket att använda norra sidan av kyrkogården som begravningsplats. Bruket återupptogs först under 1800- och 1900-talen. När den började användas för begravningar igen påträffades gamla gravar, inte sällan gravar från vikingatiden och den äldsta kristna tiden på Gotland. Ofta hade gravläggningen skett i kläder med spännen och utsmyckningar som hör vikingatidens sista del till. Fynden är mycket intressanta men tyvärr inte så utförligt beforskade som man kan föreställa sig. Det rör sig om föremålsfynd av vikingatida karaktär, av personlig art och som tillhört klädedräkten och med denna fått följa med i graven. Vanliga föremål är pärlor, knivar, kammar och olika typer av smycken relaterade till klädedräkten (Thunmark-Nylén 1995).

Under kyrkornas golv ligger ofta gamla gravar med bevarade trä- eller stenkistor. Något som också noterats särskilt är spår efter äldre kyrkor, träkyrkor i form av syllar, stavkonstruktioner eller sekundäranvända plankor och spår efter stenkyrkor i form av murverksrester under mark och golv. Dock har inte sekundärt inmurade detaljer i den nuvarande kyrkan som fasadstenar eller friser tagits upp i avsnittet om arkeologi, liksom inte heller ännu stående murverk som ingått i en äldre anläggning.

I putsen på kyrkornas väggar påträffas ibland medeltida inskrifter och putsristningar. Ofta har inskrifterna runor, vilket är av stort intresse för kunskapen om runor, eller innehåller graffiti i form av tecknade figurer. Av någon anledning har run- och bildstenar från äldre tider tagits till kyrkan för att införlivas i byggnaden. I kyrkornas byggstenar finns också stenhuggarmärken och med hjälp av dem kan man få en uppfattning om delaktigheten i kyrkobyggena.

Kyrkornas vindar och övervåningarna i tornen har genom tiderna använts som förvaring, även om kulturhistoriskt värdefulla föremål i regel tagits om hand och nu förvaras på annan plats. De lager som bildats på valvens ojämna ovansidor kan dock innehålla lösa delar till inventarier som tidigare förvarats där eller spår av tidigare reparationer på kyrkobyggnaden. De kan innehålla rester av vardagliga föremål som berättar om hur vinden och tornen har använts eller personliga saker som burits upp i hopp om få ett skydd i kyrkans hägn. Äldre stegar, klockrep, redskap från hur taken tjärats förekommer också. Kyrkogårdsmurar, såväl de medeltida som de yngre kan innehålla byggmaterial som per definition är fornlämning eller fornfynd, som till exempel stenar med ristningar.

I texten förekommer ett särskiljande av fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar. Med *fornlämning* avses lämningar som enligt Riksantikvarieämbetets bedömning uppfyller fornlämningsrekvisiten (villkor baserade på Kulturmiljölagens 2 kap.), och vars lämningar huvudsakligen kan antas ha tillkommit före 1850. Med *övrig kulturhistorisk lämning menas* de typer av lämningar som enligt Riksantikvarieämbetets bedömning uppfyller fornlämningsrekvisiten, och vars lämningar huvudsakligen kan antas ha tillkommit 1850 eller senare samt de typer av lämningar som enligt Riksantikvarieämbetets bedömning inte uppfyller fornlämningsrekvisiten. Rörande registren är det dock viktigt att peka på några källkritiska problem. Fornsök och Fornreg, de digitala registren för information om fornlämningar, är användbara källor för information om kyrkomiljöer. Men de utgör i sig ett källkritiskt problem då 10 000-tals lämningar vid digitalisering har kommit att registreras på felaktig nuvarande belägenhet eller fyndplats. Ofta är uppgifterna korrekta men när flera fornlämningar påträffats intill varandra, som till exempel stenkistor på kyrkogården, är det svårt att veta om en borttagen kista i ett dokument är densamma som en som i tidigare upprättade beskrivningar anges ligga kvar på fyndplatsen.

Arkeologiska undersökningar

I december 1998 gjordes en arkeologisk förundersökning på kyrkogården i samband med en grävning för en elkabel. Man grävde ett schakt från stigluckan in på kyrkogården bort till kyrkan och runt sakristian. Schaktet var cirka 60 cm djupt och berörde endast på platsen påförda massor och inget av antikvariskt intresse påträffades[1].

I samband med en renovering 1964 gjordes en arkeologisk undersökning under golvet i koret. Man påträffade en cirka 140 cm bred skalmur som var kraftigt skadad av sentida grävning, bland annat för en gravkammare. Muren bör tillhöra en romansk fas av kyrkobyggnaden[2]. Fynd tillvaratogs och förvaras på Gotlands Museum. Det rör sig om mynt, pärlor, träfragment, glas med mera[3].

2003 grävdes ett schakt för nedläggning av åskledare kring kyrkan. Grävningsarbetet omfattades av en arkeologisk förundersökning. Totalt grävdes ett cirka 110 meter långt schakt runt hela kyrkan. Schaktet var omkring 30 cm brett och mellan 40 och 60 cm djupt. Vid grävningen berördes endast jord som tidigare varit omrörd. På kyrkans södra sida, i sydöst, låg närmast under gräset ett påfört cirka 30 cm tjockt lager ren, ganska ljus sand ovanpå brun, mörkare sand.

Åskledarschaktet berörde inte några orörda äldre lämningar utan endast utfyllnader och tidigare omgrävda jordmassor och inget av antikvariskt intresse påträffades[4].

Fornlämningar

I kyrkan finns en fornlämning registrerad och klassad som Övrig kulturhistorisk lämning[5]. Det rör sig om fyndet av en bildsten. Det är en så kallad kiststen av kalksten 108 cm hög, 112-114 cm bred. Kanterna är borthuggna. Ett hål är hugget genom stenen då den använts som dopfunts-fundament.

[1] Zerpe 2001.
[2] Lagerlöf 1965.
[3] Gotlands Museum inv. nr. GFC 19527.
[4] Pettersson 2003.
[5] L1977:1056 Alskog 47:1. SHM inv. nr. 5038.

Lämningen borde inte ha nuvarande klassning då stenen, som påträffades av P A Säve 1850, togs till SHMs samlingar redan 1873 och således inte finns kvar i kyrkan. Lämpligare klassning är Fyndplats.

Värdering

Allmänt

Alla kyrkor bidrar till att materialisera bilden av det heliga. Invändigt utgör de en ram för mötet mellan människan och det livsavgörande på ett sätt som andra rum inte gör. Till det yttre markerar de sin belägenhet i landskapet, men tar också det yttre rummet i anspråk och utgör en påminnelse om värden som ligger vid sidan om vardagen. Genom historien har betoningen legat på olika delar och egenskaper i kyrkan. Samtidigt finns det många likheter mellan skilda kyrkor, särskilt för dem som ingår i samma kyrkliga tradition. Stor omsorg har sedan det kristna kyrkobyggandets äldsta tid ägnats konsten och arkitekturen. I kombination med att många kyrkor också är gamla hör de till våra viktigaste kulturmiljöer.

Kyrkorna på Gotland utgör en del av den världsöverspännande kristna kyrkans byggnader, en del av kyrkorna i Sverige och en del av kyrkobyggandet på Gotland. Gotlands kyrkobyggande är relativt homogent. Byggnadsdetaljers utformning och tillvägagångssätt vid kyrkornas planering återkommer mellan olika socknars kyrkor, men kan sedan skilja sig från principer som använts i andra landsändar. Exempel på det är att de äldsta gotländska stenkyrkorna följde samma modell av kyrka med långhus, kor och absid, som var allmän i de nordiska länderna. I nästa skede kom dock kyrkorna att förnyas på 1200- och 1300-talet på ett för Gotland karakteristiskt, men i övriga Sverige okänt sätt. Under 1200-talets slut och 1300-talet byggdes kyrktorn på Gotland, vilket sällan hände vid kyrkorna på fastlandet. Den gotländska kalkstenen möjliggjorde valvslagning och byggnadsskulptur utan motstycke i resten av Sverige till vare sig mängd eller konstnärlig kvalitet. Under 1400-talet byggdes kyrkor om- och till i Mellansverige och försågs med heltäckande kalkmålningar, något som inte hade någon motsvarighet på Gotland. Under 1800-talet förnyades tusentals kyrkor i södra och västra Sverige genom att en äldre revs och ersattes av en ny och större, eller byggdes om genomgripande. Detta berörde endast någon enstaka av de gotländska kyrkorna. Sammantaget har detta gjort att de gotländska kyrkorna representerar ett medeltida byggande under en tid då inte så mycket byggdes i övriga Sverige. Men utmärkande är dessutom att på Gotland finns dessa medeltida byggnader ofta kvar, relativt oberörda av senare förändringar och ännu i bruk.

Härigenom utgör varje kyrka ett omistligt exempel på medeltida kulturmiljö inte bara ur ett lokalt gotländskt perspektiv utan även ur ett riksperspektiv. Eftersom inte heller Centraleuropa efter krigstider och andra perioder av förändringar till så hög grad har kvar större uppsättningar av medeltida sockenkyrkor och framför allt medeltida träskulptur har de gotländska kyrkorna därigenom ett internationellt intresse. De formades i hög grad under inflytande av byggmästare från västra Tyskland, från Westfalen och området kring Köln, vilket ytterligare ger dem en internationell betydelse, liksom att det tidiga kyrkobyggandet uppvisar stilpåverkan från östra Europa. Sedan 1800-talets slut har kyrkorna på Gotland kommit att uppmärksammas av arkitekter och konstnärer och har fått stå förebild för kyrkor på fastlandet, vilket gör att kyrkor från 1800- och 1900-talet med gotländskt inspirerade motiv återfinns i Skåne, Västergötland, Stockholm och på andra platser.

De gotländska kyrkorna har vissa särdrag i formen, men de intar också en särskild ställning i bygden. Över hela Sverige har, liksom i många andra länder, kyrkan utgjort en central och samlande punkt, även om de mera sällan legat mitt i en by, så som de gör i en del andra delar av Europa. Men på Gotland har kyrkans roll som samlande byggnad levt kvar bättre än på en del håll. Denna uppfattning är stark även i resten av Sverige, men bebyggelseförskjutningar till följd av nya järnvägssamhällen och bruksorter, en mer polariserad sockensammansättning, större avstånd mellan kyrkorna och att de inte har haft torn kan ha bidragit till det. Medan kyrkorna på Gotland genom sina torn och tätare avstånd samt en viss skepsis till förändringar har behållit sin plats i en sockenmedvetenhet, som även i sig är ovanligt stark på Gotland.

För de gotländska kyrkornas kulturhistoriska värde och särställning gäller åtskilliga gemensamma saker. Kyrkorna är närmare hundra och Gotland utgör som Visby stift det stift som har nästan uteslutande medeltida kyrkor, därtill tillkomna och ombyggda före mitten av 1300-talet. Eftersom de så tydligt har parallella tillkomsthistorier utgör varje kyrka en omistlig del i ett pussel av olika byggnadsetapper. Byggnaderna är utsmyckade av skulpterade portalomfattningar, kalkmålningar och skulpturer. Glasmålningarna saknar till omfattning motstycke i resten av norra Europa. 93 procent av bevarade medeltida glasmålningar med figurscener i Sverige kommer från Gotland (i kyrkorna eller på museer). Flera medeltida möbler, mest bänkar, finns också i kyrkorna. Föremålen visar hur kyrkorna användes under medeltiden och kan bidra till att ge en autentisk upplevelse av medeltida miljöer. Inte minst gäller detta kyrkornas vindar och särskilt tornets övervåning, där rummet i hög grad präglas av murade dörr- och fönsteröppningar som skapar en autentisk ljussättning. Virket och murbruket kan visa upp spår från hur själva byggnadsarbetet gick till och kan avspegla hur kyrkan i äldre tid drabbats av eldsvåda.

Föremålen i kyrkorna är inte bara medeltida. Gotland har även en hög andel av bevarade bänkinredningar från 1600-talet av ett slag som på svenska fastlandet ersattes av ny inredning i slutet av 1800-talet. Från 1700-talet finns bevarat ett rikt måleri, inte minst målningar på bänkinredningen. De gotländska dopfuntarna utgör ett särskilt kapitel, där de mest framträdande utgörs av de tidigmedeltida sandstensfuntarna, som fick ett nytt uppsving på 1600-talet. Södra Gotlands stenhuggerier producerade sedan altaruppsatser i sandsten av ett slag som inte är vanligt utanför Gotland. Genom det sena 1800-talets och 1900-talets kyrkorestaureringar, ofta av framträdande stockholmsarkitekter, kan man följa förändringar i synen på öns kyrkor.

Kyrkornas lägen visar på centrala platser i bygden, placerade vid en tidigare korsväg med, om inte förhistoriska så åtminstone medeltida ursprung. De avspeglar det höga välstånd från medeltidens omfattande handel som rådde när de kom till och illustrerar något av den komplicerade kyrkohistorien. Av stor betydelse är kyrkogårdarna runt kyrkorna som är omvårdade och används. Många av dem har en intakt medeltida utsträckning. Andra visar kyrkogårdens utveckling under 1800-talet och hur folkmängden ökat. Trädrader och gravtyper illustrerar hur nya delar har tagits i bruk under 1800- och 1900-talet.

Anmärkningsvärt är att kyrkorna ännu används för sitt ursprungliga syfte. För Gotlands del har det kunnat ske utan större ombyggnader av kyrkorna, trots förändringar i befolkningsstorlek. Nästan alla är i bruk (de som är öde har varit det sedan minst 400 år) och används, om än med olika intervall. Öns kyrkor har genom sin ålder, kvalitet och i sammanhanget starka karaktär en identitetsskapande roll. I de många, ofta små, socknarna finns en särskild känsla, där kyrkorna intar rollen av kraftfulla symboler för hemsocknen. Hur klockorna har ringts avspeglar skillnader mellan kyrkorna och än idag finns kimningsstenar beredda i klockvåningen för det ringningssätt

med små stenar som endast finns på Gotland och de skånska landskapen. Kyrkorna har både en starkt lokal förankring och utgör samtidigt punkter i ett världsomspännande nätverk som förbinder länder och kontinenter genom religion, arkitektur, konst, musik över århundraden.

Sedan ett drygt sekel har kyrkorna på ön varit en turistmagnet. De är öppna sommartid, på ett annat sätt än på det svenska fastlandet, och brukar vara välbesökta.

Bruksvärden

Följande bygger på de 349 svar från besökare som inkom via de enkäter som sommaren ställdes 2019 i 16 kyrkor i Romaklosters och Klinte pastorat. Av dessa 349 personerna besökte 52 % kyrkan för första gången.

De som räknas in som återkommande besökare har angivit att de besöker kyrkan ofta, ibland eller sällan/någon gång per år. Genomgående är gravskötsel, besök av anhörigs grav samt delta i gudstjänst och andakt de främsta anledningarna till besök. Av de barnfamiljer som bor i socknarna kan man utläsa andra motiv till återkommande besök en förälder skriver såhär ”Vi bor nära kyrkan. Ibland går vi hit och letar Pokémon och övar vår minsta att läsa, precis som vår äldsta son gjorde när han lärde sig läsa”. Konserter anges också som en stor anledning till besöket. För dessa besökare står kyrkan för hembygd, barndom, en knutpunkt, trygghet samt en plats för släkten genom århundraden. De uttrycker en stor glädje och stolthet över sina kyrkor och betonar hur viktig den är för sockens identitet, historia och sammanhang samt för individens släkthistoria.

Förstagångsbesökarna kan majoriteten kopplas till turism, många anger att de hade som mål att besöka minst en kyrka på ön under sin semester eller att besöka många/samtliga av öns kyrkor. Benämningen kyrksafari var en återkommande anledning. Några av dessa förstagångsbesökare uppskattar kyrkorna som en stillsam plats att komma till för att få lite lugn och ro, medan andra ser kyrkan som ett värdefullt nationellt kulturarv och historiedokument. Intresse för konst, kultur, arkitektur och historia beskrivs återkommande som en av anledningarna till besöket.

Generellt sätt var besökarna mycket nöjda med tillgängligheten (74%). Många påpekade att det är trevligt att kyrkan är upplåst så att man får möjlighet att komma in samt är glada att se att kyrkorna och kyrkogårdarna är så välskötta. De som inte var nöjda med tillgängligheten påpekade oftast för dålig belysning i kyrkan, nedsatt framkomlighet med rullstol och dylikt i grusgångar samt vid trösklar, svårighet att öppna eller stänga porten.

När det gäller information var det många som saknade informationsbroschyrer att titta i på plats samt att kunna köpa med sig hem. Där det fanns information efterfrågades mer lättläst text och mer bilder. Genomgående önskades även information på engelska samt ibland även tyska. Flera kommenterade att de sökte mer information på nätet eller i turist-appar samt kompletterade med information från böcker, exempelvis Änglar & Drakar.

Kyrkobyggnaden

Alskogs kyrka illustrerar i sitt yttre tydligt den för Gotland karaktäristiska så kallade klövsadelskyrkan med ett högt kor intill ett mindre, äldre långhus med torn. Koret med sin portal utgör ett arkitektoniskt fint exempel på den gotländska gotiska kyrkoarkitekturen. Långhusportalen har ovanligt formade ålderdomliga kapitäl. Kyrkorummet utgör ett av de få som

i högre grad präglas av 1800-talets omvandlingar, främst i långhuset, samtidigt som 1960-talets avskalade arkitektur och inredning präglar det enkelt inredda gudstjänstrummet i ringkammaren, ett av de första i sitt slag. Tornets första övervåning innehåller flera intressanta detaljer och då kanske främst resterna av en träväggskonstruktion. I kyrkorummet kan lyftas fram östfönstrens medeltida glasmålningar samt nischerna. Främst märks nischen på korets norra sida med välbevarade målningar, medan södra sidan har en intressant sittnisch. Utmärkande på långhusets norra sida är den ovanliga altarnischen samt spåren av en tidigare, rik valvslagning.

Kyrkans inventarier

Bland kyrkans inventarier framträder tydligast dopfunten och triumfkrucifixet, båda från 1100-talets senare del. Härtill kan pekas ut predikstolen, av ovanligt hög ålder samt olika lösa medeltida föremål, varav flertalet finns på museer delvis genom depositioner.

Kyrkogården

Kyrkogården har utvidgats vid ett par tillfällen och tillhör Gotlands medelstora till mindre kyrkogårdar. En äldre gräns i norr är markerad av en bevarad trädrad.

I öster finns en välbevarad medeltida stiglucka.

Kyrkogården har en huvudgång. I övrigt saknas gångar vilket är ett ålderdomligt drag.

Det finns få synliga gravar i söder och de flesta gravar ligger på den norra delen av kyrkogården. Det är ovanligt för mindre kyrkogårdar på landsbygden.

Kyrkogården speglar människors liv och samhällets förändringar, traditioner och ideal. Eftersom kyrkogården har en lång kontinuitet finns ett antal äldre gravvårdar med innehållsrika inskriptioner som berättar om de människor som är knutna till Alskog socken. 13 av gravvårdarna på kyrkogården anges som kulturhistoriskt värdefulla i kyrkogårdsinventeringen 1996. Vid en uppföljande inventering 2016 utpekades 16 gravvårdar som kulturhistoriskt värdefulla.

Naturvärden

Träden, och buskagen är värdefulla miljöer för kryptogamer och insekter och som boplatser för fåglar. Det gäller även murar som inte är putsade. En stor del av den biologiska mångfalden är knuten till gamla träd och idag utgör kyrkogårdarna en av de viktigaste miljöerna för bevarandet av hotade växt- och djurarter.

Vid Alskog kyrkogård finns inte några speciellt värdefulla träd utpekade av Länsstyrelsen. Man bör uppdatera om det finns några rödlistade arter genom kontakt med Länsstyrelsen. Vi rekommenderar att man använder Riksantikvarieämbetets metod *Fria och Fälla (2014)* vid förändringar av trädplanteringar som kan påverka murar och gravvårdar.

Händelselista Alskog kyrka

ÅR	BYGGNADSDEL ETC.:	REF.
1100-tal	En träkyrka byggdes troligen på platsen, varav plankor och en bjälke är bevarade i det nuvarande tornet.	SvK
s. 1100-tal	Ett nu försvunnet absidkor byggdes (portal, återanvänd som sakristieportal, samt 2 st. fönsteromfattningar bevarade) till stavkyrkans långhus.	SvK
	Triumfkrucifixet (av ”Viklaumadonnans mästare”; GK anger ”omkring 1200”) och dopfunten (av ”Semi-Byzantios”; GK anger ”omkring 1200”) införskaffades.	GK, SvK
o. 1200-1225	Det nuvarande långhuset byggdes.	SvK, GK
o. 1225-1250	Det nuvarande tornet byggdes (ev. 1239), och långhuset välvdes (6 valv).	SvK, GK
1239	Byggnadsår enligt Taxuslistan.	SvK
o. 1300	Det nuvarande koret med sakristian byggdes, varvid det romanska koret samt långhusets valv och kolonner revs bort. Valven ersattes sannolikt med ett plant brädtak. Nischer för sidoaltarna i långhusväggarna.	SvK, GK
	Glasmålningar.	SvK
	Sakramentsskåpet i korväggen med målningar av glasmålningsmästaren(?).	SvK
	Altarskåp, varav fyra figurer bevarats.	SvK
1400-tal	Processionskrucifix (fragment bevarat, hänger i sakristan).	SvK
o. 1450	Kyrkklockan (”Apengeter”; GKR anger ”1400-talets första hälft”).	SvK, GKR
s. 1400-tal	Kalkmålningar i koret och långhuset av ”Passionsmästaren”.	SvK, GK
	Enligt Jöran Wallin fanns årtalen 1481 i koret och 1494 i långhuset, Hilfeling anger årtalen till 1489 – med namnet Hans Brekewolt – resp. 1485.	SvK
Medeltid	Stiglucka.	SvK
Senmedeltid	Primklocka.	SvK
1586	Predikstolskorgen.	SvK, GK
1500-tal	Dopfat av mässing.	SvK
1634	Inskrivet årtal i en numera borttagen bjälke i korets takstol.	SvK, Inskr.
1662	Predikstolens baldakin tillkom och hela predikstolen målades av Johan Bartsch.	SvK, GK
1688	Korbänken.	SvK

ÅR	BYGGNADSDEL ETC.:	REF.
1600-tal	Fattigstocken.	SvK
	Ljuskrona av mässing (nu i ringkammaren).	SvK
s. 1600-tal	Altarskrank	SvK
1700-tal	Bänkinredningen, målades på 1740-talet.	SvK
	Takmålning (akantusrankor) i långhuset.	SvK
	Blindfönster och gardiner runt fönstren målades (1830 års inventarium).	GF
1740-tal?	Nummertavla, trol. tillverkad av Johan Hernell.	SvK
1739	Bekännelsepall, målad 1741.	SvK
1757	Altaruppsatsen, tillverkad av snickaren Joh. Dunderhake.	SvK, GK
1759	Altaruppsatsen samt altarskranket målades av Magnus Möller.	SvK, GK
1765	Långhuset hade tegel på ena takfallet.	SvK
1786	Nattvardskalk och patén av förgyllt silver, av Johan Lindbom, Visby.	SvK
1802	Tornhuven nybyggdes.	SvK
1816	Kyrkorummet putsades och vitkalkades, varvid de medeltida målningarna togs bort eller doldes. De huggna stendetaljerna invändigt fernissades. Ev. ersattes det plana trätaket i långhuset med det nuvarande tredingstaket.	SvK
	Målat årtal på putsen (över de Ö korfönstren).	ATA, Inskr.
1817	Predikstolen flyttades till koret och ett av fälten på densamma målades av G. M. Möller.	SvK
1850	Tornhuven byggdes om.	SvK
	Kyrkogården utvidgades (sannolikt) åt N.	SvK
1850-tal	Ombyggnadsförslag upprättat av handlanden C. Pettersson, Ljugarn, ej utfört.	SvK
1855	Fällningsår för virket i långhusets takstolar.	Dendro
1860	Långhusets fönster förstorades.	SvK
	Predikstolen flyttades till koret.	GF
	Timglas.	SvK
1860-tal	Dörrbladet i S långhusportalen tillkom.	SvK
1871	Färgat glas sattes in i korfönstren, varvid en ruta olovligt bortfördes av glasmästaren (återbördad 1873).	SvK, ATA
1888	Ny panel på tornhuven.	GF
o. 1890	Trädplantering på kyrkogården.	SvK

ÅR	BYGGNADSDEL ETC.:	REF.
1892	Läktare och orgel (byggd 1891 av Åkerman & Lund, Stockholm) efter ritningar 1888 av arkitekt Gustaf Pettersson, Stockholm, donerad av handlanden Martin Anton Kahl, Ljugarn, i långhusets V del.	SvK
1895	Ljuskrona av mässing, i långhusets V del.	SvK
1888	Taket omlagt enligt inskriptionen på en lös bräda, förvarad på tornvinden.	GF, Inskr.
1800-tal	Bänkinredningen kompletterades.	SvK
1902	En glasmålning lagades av konservator C. W. Pettersson.	ATA
1922	Målning av bänkar, innertak och dörrar (reparation).	ATA
1938-39	Värmeledning (lågtrycksånga) med nytt pannrum under sakristian. Predikstolen renoverades (ny trappa med barriär; konservator Alfred Nilsson, Stockholm) och flyttades från koret till långhuset (enl. GF återflyttades predikstolen 1910). Ändring av bänkinredning (byggmästare Reinhold Lydahl; Etelhem).	SvK, GF GF, ATA
1942	Lagades de medeltida glasmålningarna av byggmästare. R. Lydahl under överinseende av J. Roosval.	ATA
1953	Ny tornhuv.	SvK
	Tegeltaket på långhuset byttes mot falar, byggmästare O. M. Pettersson, Rone.	GF
1955	Fasaderna putsades och kalkades.	SvK
1957	Åskskyddsanläggning.	GF
1959	Belysning på kyrkogården.	GF
1961	Triumfkrucifixet restaurerades och hängdes i triumfbågen (konservator Erik Olsson Sanda).	SvK, ATA
	Renoverades tennljusstakarna från 1400-talet av J. Dahlström.	ATA
1964-65	Ut- och invändig restaurering efter förslag av arkitekt Karl Erik Hjalmarsson, Stockholm: Byggmästare Bröderna Pettersson, Rone.	SvK, GK ATA
	– Förstärkning av korets S och V (inmurade dragband efter förslag av ing. Gunnar Hammarlund, Göteborg) mur.	SvK GF
	– Putsning och vitkalkning av fasaderna.	SvK
	– Reparation av takstolarna över kor (enl. GF nya takstolar) och långhus, samt nya faltak på kor, långhus (?) och sakristia).	SvK
	– Tornhuvens kupor togs bort.	SvK
	– Nya kolonnetter i tre av ljudgluggarna (S, N och V), samt ny d:o i ljusgluggen i tornets S fasad.	SvK
	– Ny tröskelsten i den S långhusportalen. Nya dörrar (av glas	

ÅR	BYGGNADSDEL ETC.:	REF.
1964-65	resp. furu) i V tornportalen.	?
	– En stödmur vid tornbågen togs bort och den Ö tornbågen minskades.	SvK
	– Framtagning av kalkmålningarna i koret (konservator Erik Olsson Sanda) och väggarna i kyrkorummet putsades och kalkades.	SvK
	– Inredning och inventarier renoverades. Läktaren och orgelfasaden revs bort och ett orgelpodium i långhusets NV hörn inrättades. Dopfunten flyttades från koret till kyrkans V del. Rekonstruktion av en piscina i kolonnform uppställdes vid korets Ö mur. Korbänken flyttades från korets S vägg till den N. Altartavlan, altarskranket, bänkarna, portaler, sakramentsskåpets dörrar (som brunlaserats på 1700-talat), nummertavlan, sakristians lösa möbler (stolar och bord) och kollekthåvarna konserverades (Libraria). Altarbordet putades och avfärgades. Sakristidörrens bruna färg avlägsnades.	SvK ATA
	– Nya belysningsarmaturer (4 st.) i långhuset golvlampor, ritades av arkitekten.	SvK, ATA
	– Ringkammaren inrättades som andaktsrum med nytt altarbord.	SvK
	– Nytt brädgolv i koret, kalkstensgolv i långhuset.	
	– Oljeeldning.	SvK
	– El-ringning.	SvK
	– Kyrkogården fylldes upp.	GKR
	– Trätaket målades.	SvK
1967	Orgel (provisorisk).	SvK
1971	Ny orgel av A Magnussons orgelbyggeri AB, Mölnlycke.	ISO
1984	Triumfkrucifixet konserverades av Håkan Lindberg.	ATA
1987	Högtalaranläggning, fasadbelysning.	GF
1988	Konservering av inventarier och fast inredning; altaruppsats, sakramentsskåp, 2 st. träskulpturer, nummertavla (1700-talet), predikstolens duva, bänkinredningen, Kristusfiguren (1400-talet) av C. H. Eliason.	GF, ATA
1993	Glasmålningarna konserverades av Gustav van Treeck, München, Tyskland.	GF, ATA
1997	Konserverades de båda kollekthåvarna från 1775.	GF
2002-03	Yttre restaurering efter förslag av arkitekt Jan Utas: Arbetena omfattade främst takreparation på långhus och sakristia, putslagningar och kalkning av fasaderna, vattenavrinningssystemet kompletterades, fönstren reparerades	GF

ÅR	BYGGNADSDEL ETC.:	REF.
2002-03	och rengjordes. Inspektionsbryggor byggdes på vindarna. Invändigt reparerades putsen vid innertakets anslutning mot triumfbågen. Åskskyddet och belysningen på vindarna kompletterandes.	
	Stigluckans fasadputs avlägsnandes och ersattes med ny som avfärgades. Den invändiga putsen behölls men avfärgades. Träet tjärades. Grindstolparna fixerades och målades.	GF
	Stenen i ljudgluggarna, långhusets fönsterbänkar, korfönstren samt tre mindre fönsteromfattningar konserverades av Stenkultur i Sthlm AB.	GF
2003	Textilkonsulenterna inom företaget Lotine anordnade bättre förvaring för kyrkas textilier samt ombesörjde att de textilier som behövde rengjordes alt. konserverades.	GF
2004	Konserverades tre portaler av Stuck & Sten Stocklassa AB.	GF
2011	Restaurering av kyrkogårdsmur. Etapp 1. Ansvarig entreprenör, Skogsstyrelsen. Vid tillfället var den östra sträckan åtgärdad, delar av den södra och en del av den norra i det östra hörnet.	GM
2012	Restaurering av kyrkogårdsmur. Ansvarig entreprenör. Skogsstyrelsen. Vid tillfället var andra halvan av den södra muren samt den östra och norra muren färdigställda. Även grindarna i den västra muren var åtgärdade. Den södra grinden har flyttats och ersatt den norra grinden. Det södra grindhålet (in till prästgården) har staplats igen.	GM
2012	Konservering av altaruppsats. Ansvarig entreprenör Byggnadshyttan Kalk AB.	GM

Förkortningar:

ATA	Riksantikvarieämbetets arkiv, Stockholm (25/10 2007).
Dendro	Dendrokronologiskt prov.
GF (GM)	Gotlands fornsals arkiv. (Gotlands Museum).
GK	Lagerlöf, E., och Svahnström, G., Gotlands kyrkor. En vägledning, 1991.
GKM	Söderberg, B. G., Gotländska kalkmålningar 1200-1400, 1971.
GKR	Rohr, I., Gotlands Kyrkklockor och Ringningsseder, 1985.
GKS	Svahnström, G., och Svahnström, K., Måleri på Gotland 1530-1830, 1989.
ISO	Johansson, T. (red.), Inventarium över svenska orglar 1989: II, Linköping och Visby stift, 1990.
Inskr.	inskrift i kyrkan
kh	kyrkoherde
Muntl.	Muntlig uppgift från församlingen.
o.	omkring
s.	sent
SHM	Statens Historiska Museum
Strelow	Strelow H. Nilssön, Cronica Guthilandorum, 1633.
SvK	Sveriges Kyrkor 118, Gotland V:2 (1968)
t.	tidigt

Lagskydd

Kyrkor har ett generellt lagskydd, som till stor del handlar om deras kulturhistoriska värde. Eftersom lagstiftningen måste vara exakt har kyrkobyggnader enligt Kulturmiljölagen definierats som en kyrka som var invigd och förvaltad av Svenska kyrkan vid början av år 2000. Av dessa har kyrkor byggda före 1940 (och några speciellt utvalda yngre) ett särskilt lagskydd (KML 4 kap. 2-5 §§). Särskilda instruktioner finns i lagen kring kyrkliga inventarier och begravningsplatser. Att kyrkor inom Svenska kyrkan i dessa sammanhang har en särställning framför andra beror inte på samfundstillhörighet eller band till svenska staten utan på att Svenska kyrkan omfattar de äldre kyrkor som ofta har rika konst- och kulturskatter och som av tradition på ett lokalt plan har haft en stark offentlig ställning. Lagstiftningen har hållits på en generell nivå, men en närmare precisering kring enskilda kyrkomiljöers lagskydd finns i Kulturmiljövårdens bebyggelseregister (Bebyggelseregistret). Därutöver finns en del äldre frikyrkor som är byggnadsminnen, kyrkor som i historisk tid tagits ur kyrkligt bruk och övergått till privat eller statlig ägo samt kyrkoruiner. Dessa omfattas av lagbestämmelser kring byggnadsminnen, fasta fornlämningar med mera. Här har samlats en förteckning över de lagbestämmelser som reglerar användning och förändringar av kyrkor, kyrkoinventarier och begravningsplatser som kulturmiljöer.

Kulturmiljölag (1998:950) t.o.m. SFS 2019:864

Kyrkobyggnaden, kyrkogården, begravningsplatsen, och de kyrkliga inventarierna skyddas av Kulturmiljölagens (tidigare kallad Kulturminneslagen) olika kapitel enligt nedan:

- 1 kap. 1 § anger att det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda kulturmiljön samt att det ansvaret delas av alla med syftet att tillförsäkra nuvarande och kommande generationer tillgång till en mångfald av kulturmiljöer.
- Fornlämningar och fornfynd skyddas av 2 kap. både de som är kända sedan tidigare och de som inte är kända sedan tidigare. Flertalet kända finns i Riksantikvarieämbetets databas fornsök.
- 4 kap. 1 § anger att kulturhistoriska värdena i kyrkobyggnader, kyrkotomter, kyrkliga inventarier och begravningsplatser är skyddade enligt bestämmelserna i detta kapitel. 2-5 §§ reglerar kyrkobyggnaden och kyrkotomten.
  skydd för kyrkliga inventarier 6-10 §§, 11-15 §§ reglerar begravningsplatser. 15 a beredskapsförberedelser som under höjd beredskap behövs för vård och underhåll av de kyrkliga kulturminnena.
- 5-8 kap. skydd mot utförsel av respektive återlämnande av kulturföremål som olagligt förts bort från en stat.
- 9 kap. begränsar militär användning av kulturegendom i händelse av väpnad konflikt med hänvisning till Haagkonventionen från 1954.

Begravningslag (1990-1144) t.o.m. SFS 2019:867

Begravningslagen reglerar verksamheten för kyrkogårdar, begravningsplatser och krematorier. I begravningslagen understryks den enskilde gravrättsinnehavarens rättigheter och skyldigheter gällande gravanordningens utformning och skötsel. I lagens 7 kapitel ges möjligheter för upplåtaren, dvs kyrkogårdsförvaltningen att skydda och behålla kulturhistoriskt värdefulla gravplatser och gravvårdar.

Plan- och bygglag 2010:900 t.o.m. SFS 2020:603

Plan-och bygglagen reglerar avvändning av mark och vatten och om byggande. Bestämmelserna syftar till att, med hänsyn till den enskilda människans frihet, främja en samhällsutveckling med jämlika och goda sociala levnadsförhållanden och en god och långsiktigt hållbar livsmiljö för människorna i dagens samhälle och för kommande generationer.
Byggnader, bebyggelseområden och allmänna platser som anses vara särskilt värda att bevara har ett förstärkt skydd. Dessa får inte förvanskas enligt PBL 8 kap. 13 §.
Vid bygglov för ändring eller flyttning av byggnader och anläggningar utanför detaljplan och områdesbestämmelser ska byggnadsnämnden pröva om åtgärden utförs varsamt enligt 8 kap. 17-18 §§.

Miljöbalken (1998:808) t.o.m. SFS 2020:684

Miljöbalken ska enligt kapitel 1 tillämpas så att värdefulla natur- och kulturmiljöer skyddas och vårdas. Områden som utpekats som riksintresse skall markeras på den lokala översiktsplanen vilken finns på Region Gotlands hemsida.

- I kapitel 3 regleras vad som gäller för områden av riksintressen för kulturmiljö.
- Kapitel 4 för vissa större områden, som i sin helhet är av riksintresse på grund av de natur- och kulturvärden som finns i området (t.ex. är Gotland som helhet utpekat som riksintresse för turismen och friluftslivet 4 kap 2 §).
- Biotopskydd regleras i 7 kap. 11§.
- Nyckelbiotoper alla skogsbruksåtgärder är samrådspliktiga enligt 12 kap. 6 §.
- På Gotland är de 92 medeltida kyrkomiljöerna samtliga utpekade som riksintresse för kulturvärden vilket bland annat regleras i 3 kap. 6 §.

Kyrkoordning t.o.m. SvKB 2019:11

Gällande kyrkoordning för Svenska kyrkan reglerar skyddet av kyrkobyggnaden och de kyrkliga inventarierna främst genom 10 avdelningen, 40 kap 2 §.

Källor

Offentligt tryck:
Kulturmiljölag (1998:950) t.o.m. SFS 2019:864
Begravningslag (1990-1144) t.o.m. SFS 2019:867
Plan- och bygglag 2010:900 t.o.m. SFS 2020:603
Miljöbalk (1998:808) t.o.m. SFS 2020:684
Kyrkoordning t.o.m. SvKB 2019:11

Källor och litteratur

Viktiga källor som använts är följande: *Gotlands Museums arkiv*, Visby, med sockenvis och på kyrkan sorterade uppgifter om arkeologiska fynd från 1800-talets slut och framåt. *ATA (Antikvarisk-topografiska arkivet)*, Riksantikvarieämbetet, Stockholm. Centralarkiv sedan 1600-talet för ämnena arkeologi, kulturmiljövård, medeltidens konst- och byggnadshistoria, museologi och numismatik. *Fornreg* - Riksantikvarieämbetets registreringsverktyg för yrkesverksamma inom kulturmiljövården för att registrera information om arkeologiska uppdrag och lämningar i Sverige. *Fornsök* - Riksantikvarieämbetets fritt tillgängliga söktjänst med information om alla kända registrerade fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar i Sverige. *SHM (Statens Historiska Museer)*, Stockholm, omfattande bland annat Historiska Museet, som är centralmuseum för arkeologiska fynd i landet.

Otryckta källor

Handlingar i Gotlands fornsals arkiv, Visby
Inventering av inventarierna i Alskog kyrka 2004-05, utförd av Birgitta Lerberg m.fl.
Inventering av Alskog kyrkogård, utförd 1996 av antikvarie Torsten Gislestam, Gotlands fornsal.
Inventering av Alskog kyrkogård, utförd 2016 av Gotlands Museum.
Lagerlöf, E. 1965. Rapport om utgrävning i Alskog kyrka.
Pettersson, A-M. 2003. Arkeologisk förundersökning. Kyrkogården 1:1 Alskog socken, Gotland Länsstyrelsens dnr 431-1118-03.
Program för utvändiga reparationsarbeten på Alskog kyrka, upprättat 2000 av arkitekt Jan Utas, Visby.
Trädvårdsplan, Alskog kyrka 2011. Eva Selin, Gotlands Museum.
Vård- och underhållsplan Alskog kyrka 2009. Arkitekt Jan Utas, Visby.
Zerpe , L. 2001. Arkeologisk förundersökning. Kyrkogården 1:1, Alskogs socken, Gotland Lst dnr 225-3257-98.

Tryckta källor

Johansson, T. (red.), Inventarium över svenska orglar 1989:II, Linköpings och Visby stift, 1990.
Lagerlöf, E., Svahnström, G., Gotlands kyrkor, 1991.
Rohr, I., Gotlands kyrkklockor och ringningsseder, 1985.
Svahnström, G., Svahnström, K., Måleri på Gotland 1530-1830, 1989.
Sveriges Kyrkor, Gotland volym V:2, 1968.
Strelow H. Nilssön, Cronica Guthilandorum, 1633.
Söderberg, B. G., Gotländska kalkmålningar 1200-1400, 1971.
Utas, J., Om gotländska valv: examensarbete i arkitekturens teori och historia Chalmers tekniska högskola, 1971.

Kartor

Skattläggningskarta Alskog sn 1752. Lantmäteristyrelsen H3-1:2.
Laga skiftes karta 1901. Lantmäteristyrelsen H3-1:3